

Afstudeeronderzoek

Verdelen van vermogen bij bedrijfsovername in de melkveehouderij

Tim Vernooij

Financiële Dienstverlening Agrarisch

Augustus 2018

Docent: P. Greijdanus

Disclaimer

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeeronderzoek 'Verdelen van vermogen bij bedrijfsovername in de melkveehouderij'. Dit onderzoek is de afsluiting van de opleiding Financiële Dienstverdeling Agrarisch aan de Aeres Hogeschool te Dronten. Het onderzoek heb ik gedaan bij Alfa Accountants in IJsselstein.

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in het verdelen van vermogen bij een familie bedrijfsovername in de melkveehouderij, zodanig dat er sprake is van een gemoedelijke overname.

Bij deze wil ik ook mijn collega's bij Alfa Accountants en adviseurs en alle mensen die mij hebben geholpen bij het tot stand komen van dit onderzoek bedanken. Tevens wil ik ook mijn afstudeercoach meneer Greijdanus bedanken voor de begeleiding gedurende het onderzoek.

Tim Vernooij

Dronten, augustus 2018

Inhoud

Voorwoord	ii
Inhoud	3
Samenvatting.....	5
Summary	6
1. Inleiding	7
1.1. Economische ontwikkelingen Nederlandse melkveehouderij	8
Schaalvergroting.....	8
Afschaffing melkquotum en fosfaatrechten	8
1.2. Bedrijfsovername in de melkveehouderij	8
Familiebedrijven	8
Bedrijfsovername in 4 stappen	9
Rechtsvormen	9
Financieringsconstructies.....	10
Schenken	10
1.3. Vermogensverdeling bij MKB-familiebedrijven	11
Opvolger krijgt alle aandelen	11
Alle kinderen krijgen een gelijk deel	11
Stichting administratiekantoor (STAK)	11
Commanditaire vennootschap (CV)	11
Besloten vennootschap (BV)	12
Regulier pacht binnen familie	12
2. Probleemstelling, onderzoeksdoel en vragen	13
2.1. Probleemstelling.....	13
2.2. Onderzoeksdoel en vragen.....	13
Hoofdvraag:.....	13
Deelvragen:	13
3. Materiaal en methode.....	14
3.1. Literatuuronderzoek.....	14
3.2. Interviews.....	14
3.3. Verwerking resultaten	15
4. Manieren van overname in de melkveehouderij	16
4.1. Belangen familie	16
4.2. Besloten Vennootschap.....	17

4.3.1.	STAK (stichting administratiekantoor)	20
4.3.2.	Stemrechtloze aandelen.....	22
4.4.	Commanditaire vennootschap (CV)	23
4.5.	Vervreemdingsbeding/meerwaardeclausule	25
4.6.	Overzicht mogelijkheden tot verdelen van vermogen bij familiebedrijfsovername	27
5.	Discussie	28
6.	Conclusie en aanbevelingen	31
6.1.	Conclusie	31
6.2.	Aanbeveling	31
7.	Bronnen	33
	Bijlage A: Interview opzet financieel adviseur	36
	Bijlage B: Samenvatting interview Alfa Accountants	37
	Bijlage C: Samenvatting interview Ruud Monteny (ABN Amro Bank)	40
	Bijlage D: Samenvatting interview Erik Veldhuizen (Windesheim)	41

Samenvatting

Bedrijfsovernames binnen de melkveehouderij zijn een terugkomend ritueel. Mislukte bedrijfsovernames worden meestal veroorzaakt door slechte familieverhoudingen. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in het verdelen van vermogen bij een familiebedrijfsovername in de melkveehouderij, zodanig dat er altijd sprake is van een gemoedelijke overname. Om dit doel te bereiken is er een literatuuronderzoek gedaan. Daarnaast hebben verschillende interviews plaatsgevonden met specialisten. Deze resultaten zijn verwerkt en er zijn drie verschillende opties uitgewerkt op een standaard bedrijf. Het gaat hier over een bedrijf met gemiddeld 65 koeien, 36 stuks jongvee, 30 ha grond in eigendom en ongeveer €50.000 winst per jaar. Uit de resultaten is gebleken dat er de volgende overnamemogelijkheden bestaan, namelijk doormiddel van een Besloten Vennootschap (BV; exclusief of inclusief Stichting administratie kantoor (STAK) of stemrechtloze aandelen), Commanditaire Vennootschap (CV) of verlengde meerwaarde clausule. Elke manier van overname heeft zijn eigen voor- en nadelen. Bij een BV is een minimale winst van boven de €100.000 per jaar nodig om belastingtechnisch voordelig te zijn. Verder hebben de aandeelhouders inspraak op de bedrijfsvoering. Door het toepassen van een STAK of stemrechtloze aandelen, kan deze zeggenschap teniet worden gedaan. Bij een CV is het nadelig wanneer het bedrijf van generatie op generatie over gaat, er steeds meer commanditaire vennoten in het bedrijf zitten. Steeds meer vennoten hebben dan invloed op de bedrijfsvoering, waardoor de groei van het bedrijf tegengehouden kan worden. Bij de verlengde meerwaardeclausule ligt het vermogen en het risico bij de ondernemer, waardoor de bank eerder een lening goed zal keuren. In alle gevallen is het voor de opvolger nadelig om de overige familieleden te betrekken in de bedrijfsovername. Het bedrijf en het vermogen van de opvolger kan groeien of kleiner worden, terwijl de overige familieleden hun deel van het vermogen behouden en daarnaast een salaris hebben. Echter is er in de verlengde meerwaardeclausule ruimte om afspraken te maken, zoals over de afname van het vermogen van de overige familieleden binnen een bepaalde tijd, de toegankelijkheid en zeggenschap van de overige familie over het bedrijf. De verlengde meerwaardeclausule is de beste optie om het vermogen te verdelen bij een familiebedrijfsovername, maar er zijn verbeterpunten binnen deze mogelijkheid. Dit zou bereikt kunnen worden door de meerwaardeclausule over een langere periode te trekken. Daarbij wordt een standaard salaris voor de opvolger opgenomen. Jaarlijks verkleint het vermogen van de familieleden met dit salaris, terwijl het vermogen van de opvolger groeit.

Summary

Business takeover from father to son (or daughter) is a recurring event within the dairy farming sector. Failed business takeovers are usually caused by poor family relations. The aim of this report is therefore, to gain insight into the division of equity in a family business takeover in dairy farming, as such that the takeover is always perceived as friendly. To achieve this goal, a literature study was performed. In addition, various interviews took place with specialists. The results have been processed and three different ways to divide equity were applied on a standard business case (average 65 cows, 36 young stock, 30 ha of land (owned) and €50.000 profit per year). The results showed that there are three possibilities to takeover a company within the family:

- Setting up a private company (excluding or including an administrative office or shares without voting rights)
- Setting up a limited partnership;
- Making use of the extended added value clause.

Every method of equity dividing has its own advantages and disadvantages. With a private company, a minimum profit of more than €100.000 per year is required to have tax advantages. Furthermore, the shareholders have a say in the management of the farm. By applying an administrative office or shares without voting rights, this control is given back to the successor. A disadvantage of a limited partnership is, when the business moves from generation to generation, the number of limited partners within the company increases. More people have influence on the farm management, which could prevent the growth of the business. With the extended added value clause, the equity and risk lies with the successor, which is important for the bank when providing a loan. In all cases, there are the disadvantages for the successor to involve other family members in the business takeover. The business and with it the successors equity can increase or decrease over time, while the equity of the other family members remains the same and they have their own salary. However, there is a possibility in the extended added value clause to make further agreements, such as the decrease of the assets of the other family members within a certain time and the accessibility and control of the other family members over the business. The extended added value clause is the best option to distribute the assets in a family business takeover, but there are still points for improvement to be made within this option. For example, this can be achieved by extending the added value clause over a certain period of time. A standard salary is taken for the successor. Every year the equity of the family members reduces with this salary, while the successors equity increases.

1. Inleiding

Ongeveer 60% van de bedrijfshoofden van 55 jaar of ouder heeft een bedrijfsopvolger klaar staan voor zijn of haar melkveehouderij (CBS, 2016a). Dat is 35% van het totaal aantal melkveehouderijen in Nederland heeft een bedrijfshoofd van 55 jaar of ouder. Eind 2016 waren er ongeveer 16.500 melkveehouderijen in Nederland (CBS 2016b), wat zou betekenen dat er ongeveer 3.400 melkveebedrijven klaar zijn voor overname in de komende jaren. Meer dan 90% van de melkveebedrijven is een familiebedrijf (CBS, 2017a), wat de bedrijfsopvolging een belangrijke gebeurtenis maakt (ING, 2013). Het is niet alleen belangrijk dat er een opvolger is, maar er moeten ook genoeg financiële middelen zijn om het bedrijf voort te zetten. Er zijn verschillende factoren die een rol spelen bij de financiering van zo'n bedrijfsovername binnen de melkveehouderij. Zoals lage rentabiliteit, het grote vermogen van melkveehouderijen, de houding van familieleden die bedrijfsafstand doen en de afschaffing van het melkquotum in 2015 die gepaard gaat met de invoering van fosfaatrechten in 2018 (Smale, 2012).

De waarde van een melkveebedrijf lag in 2014 gemiddeld rond de 3 miljoen euro. Het grootste gedeelte hiervan is toe te rekenen aan de grond (2 miljoen euro; Agrimatie, 2016). Alhoewel de waarde van melkveebedrijven dus erg hoog is, zijn de opbrengsten vaak laag. Het gemiddelde inkomen per arbeidsjaar lag in 2016 rond de 16.000 euro met een rendement van 1.2% (Silves et al., 2014). Aangezien banken dit bedrag niet geheel willen financieren. Bij een bedrijfsovername is het noodzakelijk dat de ondernemer een gedeelte schenkt aan de opvolger (ING, 2013). Een oplossing voor dit probleem kan een constructie zijn waarbij het vermogen in het bedrijf blijft en een passende vergoeding wordt betaald aan de ondernemer. De gunfactor vanuit de eigenaar en andere familieleden voor de opvolger speelt dan een belangrijke rol.

De grootste reden voor het mislukken van bedrijfsovernames is de familieverhouding (95%), terwijl maar 5% van alle mislukte overnames niet doorgaat vanwege economische redenen (ING, 2013). Wanneer de opvolger het bedrijf over gaat nemen, heeft dit financiële gevolgen voor de rest van de familie. De huidige generatie familieleden zijn steeds commerciëler geworden (Hassel, 2004). De overige familieleden willen ook een vergoeding, aangezien hun aandeel in de erfenis aanzienlijk verminderd bij de overname. Voor de ouders heeft dit ook invloed op de keuze van de opvolging. Zij willen een oplossing waarbij alle kinderen op dezelfde wijze worden behandeld. Daarom is het doel van dit afstudeeronderzoek om inzicht te geven in het verdelen van vermogen bij een bedrijfsovername in de melkveehouderij. Daarbij wordt gezocht naar een oplossing waarbij alle gezinsleden worden betrokken in de overname van het bedrijf.

In onderstaande introductie worden een aantal onderwerpen behandeld die meer inzicht zullen geven in bovenstaande kwestie. Zo worden de economische ontwikkelingen in de melkveesector besproken. Deze economische ontwikkelingen hebben invloed op de waarde van het bedrijf en daardoor ook op de overname. Ook wordt er dieper ingegaan op de kenmerken van familiebedrijven, welke stappen er genomen moeten worden bij een bedrijfsovername, welke rechtsvormen er zijn en wat de financieringsconstructies zijn bij een bedrijfsovername. De invloed van de familieverhoudingen is hierbij een belangrijke factor. Tot slot wordt er een aantal manieren van vermogensverdeling besproken.

1.1. Economische ontwikkelingen Nederlandse melkveehouderij

Het proces van de bedrijfsovername is op dit moment niet anders dan 30 jaar geleden, maar op financieel gebied is het wel moeilijker geworden. De afgelopen jaren hebben er een aantal ontwikkelingen plaatsgevonden binnen de Nederlandse melkveehouderij die invloed hebben gehad op de financiële aspecten van het ondernemerschap en bedrijfsovernames. Zo is in 2015 het melkquotum afgeschaft en zijn in 2018 de fosfaatrechten ingevoerd. Dit hoofdstuk zal meer inzicht geven in de economische ontwikkelingen die invloed hebben op de Nederlandse melkveehouderij en het effect daarvan op bedrijfsovername.

Schaalvergroting

Terwijl melkveebedrijven de afgelopen jaren zijn gegroeid in omvang, is het totaal aantal bedrijven sterk afgenomen. Zo is de gemiddelde bedrijfsomvang in 2016 ten opzichte van 2015 gestegen van 89 naar 97 dieren per bedrijf (Agrimatie, 2017). Verder is het aantal bedrijven sinds 2000 gedaald van ruim 29 duizend naar 18 duizend in 2016 (Agrimatie, 2017).

Niet alleen het aantal koeien per bedrijf is gestegen, ook het aantal hectare grond per bedrijf is gestegen. Zo had een gemiddeld melkveebedrijf in 2015 ongeveer 51 hectare cultuurgrond in bezit, dit is 46% meer dan in 2000 (CBS, 2016c). De grond had een gemiddelde waarde van 57.900 euro per hectare in 2016 (CBS, 2016c). Niet alle grond is eigendom van de melkveebedrijven (denk aan pacht). Wat wel duidelijk is, is dat de landbouwsector een groot vermogen bezit (Silvis et al., 2014) en dat dit de afgelopen jaren alleen maar is gestegen.

Afschaffing melkquotum en fosfaatrechten

Het melkquotum is afgeschaft op 1 april 2015. Als gevolg is de melkproductie met 7% gestegen (CBS, 2017b). Als gevolg hiervan is de melkprijs gedaald, deze lag gemiddeld 22% onder de melkprijs in 2014. Daarmee daalde de omzet van de sector met 14% (Figuur 1; CBS, 2017b). In 2016 steeg de melkproductie nog meer, in combinatie met een verdere daling van de melkprijs (7% ten opzichte van 2015) maar, bleef de totale omzet van de sector vrijwel gelijk (CBS, 2017b). De melkprijs herstelde in de loop van 2016 en is verder gestegen in 2017.

Als gevolg van de afschaffing van het melkquotum is de veestapel sterk toegenomen. Als gevolg daarvan werd het fosfaat productieplafond overschreden en werden in 2017 de fosfaatrechten ingevoerd (CBS, 2017b). Het aantal melkkoeien is sindsdien met ruim 50 duizend dieren gedaald, terwijl de totale melkproductie nagenoeg gelijk bleef (CBS, 2017b). De omzet is in het afgelopen jaar echter wel met 30% toegenomen als gevolg van de stijgende melkprijs (CBS, 2017b). Met de nieuwe productierechten die op 1 januari 2018 zijn ingevoerd, stijgt de waarde van het bedrijf van ongeveer 8 duizend euro per koe naar ongeveer 10 duizend euro per koe (Weperen et al., 2017).

1.2. Bedrijfsovername in de melkveehouderij

Familiebedrijven

De meeste melkveehouderijen zijn familiebedrijven (CBS, 2017a). Een familiebedrijf wordt gekenmerkt door de volgende criteria (MKB, 2016):

- Meer dan 50% van het bedrijf is eigendom van één familie;
- De meerderheid of minimaal twee van de bedrijfshoofden zijn afkomstig van één familie;
- De familie heeft de beslissende hand in bedrijfsbeslissingen.

Er zijn verschillende vormen van bedrijfsovernames. Zo kan het bedrijf worden overgenomen door een familielid, hierdoor blijft het familiebedrijf in stand. Het bedrijf kan ook verkocht worden aan een ander bedrijf, een werknemer die geen familie is, of aan iemand die buiten het bedrijf staat. De laatste optie is dat het bedrijf wordt beëindigd (MKB, 2016).

Een goede communicatie is van groot belang bij de overname binnen een familiebedrijf. Slechte communicatie over het proces kan leiden tot de volgende problemen. Familieleden kunnen het gevoel hebben dat ze tekort worden gedaan bij de overdracht. Verder kunnen er jaloerse of gefrustreerde gevoelens ontstaan. Aangetrouwde familie kijkt vaak op een zakelijke manier naar de overname wat kan leiden tot spanningen. Als laatste is de erfenis een belangrijk aandachtspunt (Booij, 2011; MKB, 2016).

Het is noodzakelijk om voor het aangaan van een samenwerkingsovereenkomst alle gezinsleden goed te informeren om de familieverhouding niet te ontwrichten. Broers en zussen kunnen het aangaan van een samenwerkingsovereenkomst beschouwen als het(ongewenst) bevoordelen van de opvolger. Het aangaan van de samenwerkingsovereenkomst betekent doorgaans ook de keuze voor wie het bedrijf over gaat nemen (NAJK, 2010).

Bedrijfsovername in 4 stappen

Het bedrijfsovernametraject kent 4 stappen (Dijke, 2016):

- De voorfase,
- De samenwerkfase,
- De overnamefase
- De fase na overname.

In de voorfase wordt een plan gemaakt om de bedrijfsovername in gang te zetten. Het is belangrijk dat het bedrijf voor een overname voldoende perspectief biedt voor de toekomst (Spierings, 1996). De samenwerkingsfase heeft als doel om de opvolger vermogen op te laten bouwen. Verder wordt er gekeken naar het verbeteren van het rendement, de bedrijfsstructuur en naar de pensioenen van de nalaters (Dijke, 2016). Tijdens de overnamefase zijn er een aantal zaken belangrijk, namelijk het sociaal emotionele gedeelte van de familie, de overnamesom, de fiscale afhandeling, de juridische en notariële afhandeling en de financiële afhandeling (Dijke, 2016). Na de overname is het belangrijk dat de onderneming blijft ontwikkelen. Verder hebben de nalaters nu een andere positie, ze zijn geen eigenaar meer en hebben een andere rol in het bedrijf gekregen. Er is vaak tijd nodig om hier aan te wennen (Dijke, 2016).

Rechtsvormen

De ondernemingsvorm of rechtsvorm van het bedrijf is van invloed op hoe de overname plaats zal vinden. Rechtsvormen kunnen met of zonder rechtspersoonlijkheid zijn. Bij rechtsvormen zonder rechtspersoonlijkheid zijn de ondernemers privé aansprakelijk voor de onderneming, terwijl dat meestal niet zo is bij een rechtsvorm met rechtspersoonlijkheid (KvK, 2017). De meeste bedrijven in de landbouwsector hebben een rechtsvorm zonder rechtspersoonlijkheid (CBS, 2017c). Rechtsvormen met rechtspersoonlijkheid worden minder toegepast in de landbouwsector, omdat deze pas bij een hogere winst rendabel zijn (Hassel, 2004).

Rechtsvormen zonder rechtspersoonlijkheid zijn eenmanszaken, maatschappen, vennootschappen onder firma (vof), of commerciële vennootschappen (CV). Bij een eenmanszaak vindt de overdracht plaats middels uitkopen. Bij de andere rechtsvormen vindt de overdracht plaats middels geleidelijke overdracht. Dit wordt bewerkstelligd door de opvolger vermogen op te laten bouwen als maat (Smale, 2012). Het vormen van vermogen kan op verschillende manieren, namelijk het in loondienst nemen van de opvolger, een CV starten, de opvolger laten toetreden tot de maatschap of de VOF, of een besloten vennootschap (BV) te stichten (Dijke, 2016).

Financieringsconstructies

Naast het opbouwen van eigen vermogen zal de opvolger de nalaters moeten uitkopen. Om dit te financieren zijn er verschillende opties, namelijk, lenen, pachten, waardepapieren en private investeerders. Lenen is hierbij de meest voordehand liggende optie. In de agrarische sector wordt er voornamelijk gekeken naar de maximale leencapaciteit. Om de maximale leencapaciteit uit te rekenen heb je de EBITDA (Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization) nodig. Dit resultaat is de winst voor de rente, afschrijvingen, aflossingen en belastingen. Dit is hetgeen wat beschikbaar is voor de rente, aflossingen en de privé opnames.

Stel dat het bedrijf een EBITDA heeft van 100.000 euro, privé uitgaven heeft van 25.000 euro en de bank een lening geeft voor 3.5% rente en 4% aflossing zou dit betekenen dat de leencapaciteit ($(100.000 - 25.000) / (3.5\% \text{ rente} + 4\% \text{ aflossing}) =$) 1.000.000 euro is. Het maximale ledenkapitaal wat bij deze rentes geleend kan worden is op dat moment 1.000.000 euro (Dijke, 2016).

De overname wordt hoofdzakelijk gefinancierd door een externe partij. Van het geld wat ter beschikking komt, is het wenselijk dat het bedrijf overgenomen wordt. Hierbij zijn een aantal zaken belangrijk. Zo moeten de ouders een nieuw huis kunnen kopen, in de toekomst hun kosten goed kunnen dekken en moet het bedrijf levensvatbaar blijven voor in de toekomst. Het overnamebedrag dient ook geaccepteerd te worden door de overige familieleden. Door de familieleden bij de overname te betrekken, hebben ze ook inzicht en misschien voordeel bij de overname (Dijke, 2016).

Bij de bedrijfsoverdracht wordt het bedrijf voor de erflater verkocht. De hieruit voortvloeiende winst moet worden afgerekend voor de inkomstenbelasting. Bij de overname wordt de keus gemaakt om de overname ruisend of geruisloos te laten gebeuren. Ruisend overnemen heeft als gevolg dat het bedrijf de stille reserves zichtbaar maakt. Hierdoor wordt de stakingswinst hoger en heeft de overnemende partij een hogere balanswaarde. Bij een geruisloze overname worden de stille reserves niet zichtbaar en dat zorgt ervoor dat de stakingswinst lager is (Wenneke, 2008). Dit betekent dat het bedrijf voor een aanzienlijk lager bedrag dan de marktwaarde wordt verkocht. Het verschil tussen de marktwaarde en de balanswaarde kan gezien worden als schenking. Omdat het bedrijf wordt overgenomen met dezelfde boekwaarde, is deze 'schenking' onbelast. Hierbij moet wel rekening gehouden dat bij verkoop er wel belasting moet worden betaald over de meerwaarde van de goederen (Hoff, 2017).

Schenken

Wanneer de opvolger in het bedrijf komt, heeft dit gevolgen voor de rest van de familie. De vermogenspositie van de nalaters kan zwakker worden, omdat de stille reserves gedeeld worden over een extra persoon. Bijvoorbeeld: Een bedrijf heeft een vrije verkoopwaarde van €1.500.000. Wanneer de opvolger in het bedrijf komt, wordt doorgaans in de overeenkomst opgenomen dat de opvolger het bedrijf tegen de balanswaarde of eventueel de verpachte waarde kan overnemen. De balans-/verpachte waarde van het bedrijf is €800.000 euro. Dit betekent dat de rest van de familie een gedeelte van €700.000 misloopt bij de definitieve overname. Daarentegen neemt ook de opvolger de belastingclaims van de overdragers over. Om ervoor te zorgen dat het bedrijf in afzienbare tijd wordt verkocht tegen de marktwaarde, wordt er een meerwaardeclausule afgesproken. Deze geeft de erflaters en niet participerende familieleden de kans om de meerwaarde van de verkoop te kunnen ontvangen (Smale, 2012).

Het vermogen van melkveehouderijen groeit. Hierdoor zal bij overname een groot gedeelte geschonken moeten worden. Binnen de familie kan dit zorgen voor problemen, aangezien ouders dan een groot gedeelte van de erfenis moeten schenken aan één van de kinderen. Dit zorgt voor een ongelijke verdeling en kan leiden tot frictie binnen de familie. Op dit moment is het onduidelijk welke manieren van het verdelen van vermogen tot een gemoedelijke bedrijfsovername kunnen leiden. In

de melkveehouderij wordt vaak binnen de eigen sector gekeken, wat vaak leidt tot een schenking van ouders naar één kind. Binnen het MKB (midden- kleinbedrijf) zijn er ook andere mogelijkheden om het vermogen op een meer gelijke manier te verdelen binnen de familie. Deze manieren zouden toegepast kunnen worden in de melkveehouderij.

1.3. Vermogensverdeling bij MKB-familiebedrijven

Familiebedrijven in Nederland kennen bij de overname van het bedrijf vaak hetzelfde probleem. Het bedrijf moet worden overgenomen door de volgende generatie en dit moet voor iedereen op een goede manier gebeuren. Een bedrijfsovername kent twee verschillende perspectieven namelijk, economisch en zeggenschap. Het bedrijf heeft een bepaalde waarde voor de nalaters, wat hen het gevoel kan geven dat het economisch niet eerlijk gaat. Er zijn een aantal verschillende manier om het vermogen op een goede manier te verdelen binnen het gezin.

Opvolger krijgt alle aandelen

Het kind dat het bedrijf over wilt nemen, krijgt alle aandelen van het bedrijf. Het kind wordt daarmee de nieuwe directeur-groootaandeelhouder. Wanneer deze optie gebruikt wordt, kan het zorgen voor frictie in de familie, tenzij de overige kinderen compensatie krijgen. Er is dan wel een mogelijkheid nodig om hun deel aan ze te schenken zonder dat de continuïteit van het bedrijf in het geding komt (Wassenaer, 2017).

Alle kinderen krijgen een gelijk deel

Alle kinderen van de huidige directeur-groootaandeelhouder krijgen eenzelfde aantal aandelen van het bedrijf. Dit is voor het gevoel het eerlijkst, wanneer alle kinderen in het bedrijf willen stappen. Voor de personen die niets met het bedrijf te maken wil hebben, kan dit een blok aan het been zijn. Verder kan het gevaarlijk zijn voor de continuïteit van het bedrijf. Wanneer de kinderen niet commercieel denken, zouden ze bijvoorbeeld geen verstandige keuzes kunnen maken (Wassenaer, 2017).

Stichting administratiekantoor (STAK)

Wanneer er één opvolger is, terwijl de huidige directeur-groootaandeelhouder het vermogen wel wil verdelen over meerdere kinderen, kan er gebruik worden gemaakt van een STAK constructie. De huidige eigenaar draagt alle aandelen over aan een administratiekantoor, met een rechtsvorm van een stichting oftewel STAK. De STAK wordt dan de enige aandeelhouder van de BV. De huidige eigenaar wordt bestuurder van de stichting en kan op die manier de gang van zaken beïnvloeden. De STAK heeft naast stemrecht ook het recht tot dividenduitkering. Van de aandelen die de STAK in handen heeft, geeft het certificaten aan de kinderen, ieder zijn eigen deel. Over deze certificaten krijgen de kinderen een dividenduitkering (Schrelten, 2018).

Het resultaat van deze constructie is dat de bedrijfsvoering en de zeggenschap is overgenomen door de opvolger. Wanneer vader ook nog bestuurder wil blijven, kan hij nog een oog in het zeil houden. Op deze manier is het vermogen eerlijk verdeeld onder de kinderen. De kinderen zijn nu samen economisch eigenaar van de aandelen (Schrelten, 2018).

Commanditaire vennootschap (CV)

In een commanditaire vennootschap zijn de overige familieleden stille vennoten. Zij brengen geld in, maar bemoeien zich niet met de gang van zaken in de onderneming. De stille vennoten zijn niet rechtstreeks aansprakelijk, alleen de beherende vennoten gelden als ondernemer voor de inkomstenbelasting. De inkomsten van de stille vennoten wordt wel belast als winst uit de

onderneming en komt daarbij in aanmerking voor ondernemingsfaciliteiten (willekeurige afschrijving en investeringsaftrek). Verder lopen de stille vennoten, net als de ondernemer, risico om het ingebrachte kapitaal te verliezen. Door deze constructie kan het bedrijf overgenomen worden en zijn de overige familieleden nog wel betrokken in de onderneming. Hierdoor wordt het vermogen verdeeld over alle kinderen, maar hebben de overige kinderen geen rechten om het uit het bedrijf te halen (Belastingdienst, 2018a).

Besloten vennootschap (BV)

Wanneer er gekozen wordt voor een BV bij een bedrijfsovername, zullen de overige familieleden aandelen vanuit het bedrijf krijgen. Deze aandelen ontvangen dividend. Hierover moet dividendbelasting worden ingehouden en worden betaald. Deze uitkering van dividend is belast in BOX 2, wat betekent dat dit voor 25% belast is. De ondernemer in het bedrijf krijgt een salaris waar loonheffing voor afgedragen moet worden (Belastingdienst, 2018b).

Regulier pacht binnen familie

Een overname doormiddel van pacht kan ook worden afgesloten. Dit moet dan wel reguliere pacht zijn. Wanneer er wordt afgesproken dat het land niet verkocht mag worden en de pacht langlopend te houden, heeft het bedrijf langer de tijd om de overige familieleden uit te kopen. Hierbij wordt het land verdeeld onder het aantal kinderen en kan er door middel van een pachtvergoeding land op naam van een ander familielid komen. Door afspraken op papier te maken kunnen familieleden niet allemaal op hetzelfde moment hun deel van het land verkopen (BS-advocaten, 2018).

2. Probleemstelling, onderzoeksdoel en vragen

2.1. Probleemstelling

In de melkveehouderij is de overname een terugkerend ritueel. Ieder bedrijf wat gerund wordt, doorloopt een cyclus van 30 jaar voordat het weer wordt overgenomen. Van alle 16.500 melkveebedrijven in Nederland zijn 3.400 bedrijven klaar voor de overname in de komende jaren (CBS, 2016b). Het groeiende vermogen van de huidige bedrijven zorgt ervoor dat een steeds groter gedeelte geschonken dient te worden. Bij 95% van de mislukte bedrijfsovernames heeft de familieverhouding ervoor gezorgd dat de overname niet door kon gaan, terwijl maar 5% van alle mislukte overnames niet doorgaat vanwege economische redenen (ING, 2013). Om het aantal mislukkingen te verkleinen, zal er dus een oplossing gevonden moeten worden om vermogen op een meer gelijke manier te verdelen. De betrokken partijen bij zo'n proces zijn de familie en de bemiddelende accountantskantoren. Zij zijn tevens ook de doelgroep van het onderzoek. Alternatieve overnameconstructies in het MKB zouden een oplossing voor dit probleem kunnen bieden, de toepassing hiervan binnen de melkveehouderij moet echter nog bewezen worden.

2.2. Onderzoeksdoel en vragen

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in het verdelen van vermogen bij een familie bedrijfsovername in de melkveehouderij, zodanig dat er sprake is van een gemoedelijke overname. Om dit doel te bereiken is de volgende hoofdvraag met daarbij behorende deelvragen opgesteld:

Hoofdvraag: Hoe is bij een bedrijfsovername in de melkveehouderij het vermogen op een meer gelijke manier te verdelen tussen de opvolger en de overige familieleden?

Deelvragen:

1. Welke mogelijkheden zijn er om vermogen te verdelen bij een familie bedrijfsovername?
2. Wat zijn de voor- en nadelen van de toepasbare mogelijkheden van het verdelen van het vermogen binnen de melkveehouderij?
3. Hoe kunnen deze mogelijkheden worden toegepast op een standaard bedrijf?

3. Materiaal en methode

Het onderzoek is gericht op de agrarische markt. Daarnaast is er buiten de agrarische markt gekeken om te zien hoe daar overnames gepland worden bij familiebedrijven. Bij de verdeling van vermogen wordt ervan uitgegaan dat het in Nederland gebeurt. Het onderzoek is niet gericht op bedrijven in het buitenland. De vorm van onderzoeken was deels subjectief en deels interpretatief. Het onderzoek richt zich voornamelijk op bronnen uit de literatuur, maar er zijn ook interviews met specialisten afgelegd.

3.1. Literatuuronderzoek

In de inleiding zijn al verschillende manieren van verdelen van vermogen bij een familiebedrijfsovername genoemd. Met behulp van literatuur is uitgezocht welke voor- en nadelen een bepaalde manier om vermogen te verdelen heeft. Hiervoor zijn websites zoals die van de KvK, belastingdienst en websites van accountantskantoren gebruikt. Gevonden literatuur is beoordeeld op relevantie van het onderwerp en auteur/instantie.

3.2. Interviews

Naast het literatuuronderzoek, zijn verschillende specialisten geïnterviewd om meer praktische inzichten te vergaren over het verdelen van vermogen bij bedrijfsovername in de melkveehouderij en daarbuiten. Mogelijkheden voor het verdelen van vermogen, en de voor- en nadelen van deze mogelijkheden werden besproken tijdens de interviews. Fiscale en juridische punten kwamen ook aan bod tijdens de interviews. Hierbij was de rest van de familie een belangrijk onderwerp. Bijlage A geeft een weergave van de vragen die gesteld zijn tijdens het interview met specialist.

Er zal een interview gehouden worden met drie medewerkers van Alfa Accountants waarvan een senior fiscaal adviseur, een fiscaal adviseur en een belastingadviseur. Deze discussie zal genomen worden als leidraad voor de resultaten van dit onderzoek. Tijdens dit interview zal besproken worden welke mogelijkheden resulteren in de beste verdeling van vermogen bij een familiebedrijfsovername in de melkveehouderij. Een specialist van ABN-AMRO Bank en een onderzoeker van hogeschool Windesheim zullen benaderd worden om de bediscussieerde onderwerpen tijdens het interview met Alfa Accountants met hen te bespreken. De resultaten van het interview met Alfa Accountants zullen aangevuld worden met input van de overige specialisten. Tabel 1 geeft een overzicht van specialisten die benaderd zijn.

Tabel 1. Overzicht specialisten geïnterviewd zijn.

Bedrijf	Functie	Naam
Alfa Accountants	Belasting adviseur	Teun van Mourik
	Fiscaal adviseur	Roy van Dijk
	Senior fiscaal adviseur	Albert-Jan Westening
ABN-AMRO bank	Klantenbeheerder	Ruud Monteny
Hogeschool Windesheim	Senior onderzoeker/docent Landelijk Expertisecentrum Familiebedrijven	Erik Veldhuizen

3.3. Verwerking resultaten

Na het doen van literatuuronderzoek en afleggen van de interviews, is er een overzicht gemaakt van alle benoemde mogelijkheden voor het verdelen van vermogen bij familiebedrijfsovername. Bij het uitwerken van de mogelijkheden zijn de kenmerken beschreven en is er gekeken naar de overnamesom van de opvolger, welk vermogen er naar de overige kinderen mee zal gaan, krijgen de kinderen beschikking over het vermogen, de einddatum van de overname, fiscale en juridische gevolgen, de toekomstige positie van de ouders en het zeggenschap over het bedrijf. Wanneer de mogelijkheden meer kenmerken hebben die van belang zijn voor de overname, zijn deze ook benoemd.

Iedere mogelijkheid is toegepast op een fictief bedrijf, een “standaard bedrijf”. Het standaardbedrijf is een maatschap of een V.O.F. Hieronder is een balans te zien van een bedrijf voor de bedrijfsovername. Het gaat hier over een bedrijf met gemiddeld 65 melkkoeien, 35 stuks jongvee, 30 ha grond in eigendom en een winst van ongeveer €50.000 per jaar. Het uitgangspunt van de balans is dat de gebouwen al deels zijn afgeschreven. De bedrijfsgebouwen zijn in goede staat en hoeven niet binnen 10 jaar te worden vervangen.

Activa		Passiva	
Vaste activa		Bedrijfsvermogen	
Materiele vaste activa		A. Boer	€ 500.000
Terreinen en gronden	€ 1.400.000	B. Boer- Boerin	€ 500.000
Gebouwen	€ 125.000	C. Boer	€ 400.000
Machines en installatie	€ 35.000		€ 1.400.000
Inventaris	€ 20.000	Langlopende schulden	
Levende Have	€ 65.000	Onderhandse Leningen	€ 100.000
	€ 1.645.000	Leningen	€ 400.000
Vlottende activa			€ 500.000
Voorraden	€ 20.000	Kortlopende schulden	
Vorderingen	€ 35.000	Crediteuren	€ 16.000
Liquide middelen	€ 250.000	Overige schulden	€ 34.000
	€ 305.000		€ 50.000
	€ 1.950.000		€ 1.950.000

Figuur 1. Balans standaard bedrijf

Er zijn meerdere manieren om de overname vorm te geven. In alle gevallen gaan we er van uit dat A. Boer en B. Boer-Boerin beide €100.000 euro uit het bedrijf. Dit gebeurt om de huidige levensstijl te kunnen blijven voortzetten zonder het bedrijf.

4. Manieren van overname in de melkveehouderij

Uit het interview met Alfa Accountants (zie bijlage C) is gebleken dat er vijf relevante manieren zijn voor het verdelen van vermogen wat resulteert in een meer gelijke familiebedrijfsovername in de melkveehouderij. Deze manieren zijn, alle kinderen toevoegen aan een besloten vennootschap (BV), de aandelen van een BV in een stichting(STAK) of door middel van stemrechtloze aandelen, een commanditaire vennootschap oprichten (CV) of een overname met behulp van een vervreemdingsbeding. Deze drie manieren zijn ook besproken met een klantenbeheerder van ABN-AMRO bank (zie bijlage D) en een onderzoeker/docent van hogeschool Windesheim (zie bijlage E). De vijf manieren zijn in dit hoofdstuk uitgewerkt met behulp van de literatuur en eerder genoemde interviews. Er wordt per manier dieper ingegaan op familieverhoudingen, bedrijfskundige aanpak, juridische en fiscale aspecten. Daarnaast zijn de vijf manieren toegepast op het fictieve bedrijf dat is beschreven in het hoofdstuk materiaal en methode. Voordat er dieper wordt ingegaan op de vijf manieren van overname, is het belangrijk om te weten dat er verschillende belangen zijn binnen een familiebedrijfsovername in de melkveehouderij. Deze belangen zijn uitgewerkt in het eerste deel van dit hoofdstuk.

4.1. Belangen familie

De belangen van de familie kunnen onderverdeeld worden in drie groepen, dat zijn opvolger, de ouders en de overige kinderen. Iedere groep heeft zijn eigen belang. Officieel gaat het bij de overname alleen over de opvolger en de ouders die het bedrijf nalaten, maar wanneer er verder gekeken wordt gaat het ook over de nalatenschap van de ouders en dus ook over de overige kinderen. Daarin heeft iedere groep zijn eigen belangen. De emoties van de betrokkenen spelen over het algemeen een grote rol bij een bedrijfsovername. Dit betekent dat dit voor ieder bedrijf anders is (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie, 8 mei 2018).

De opvolger heeft als belang dat hij na de overname nog voldoende verdient zijn huidige levensstijl kan voortzetten. Bij een overname tegen de vrije waarde is dit niet mogelijk. Het is daarom belangrijk dat de grond tegen de verpachte waarde wordt overgenomen. Het bedrijf kan dan voor een lager bedrag overgenomen worden. Dit heeft als voordeel dat de financiële lasten in de aankomende jaren lager zijn. Wanneer de financiële lasten lager zijn is het resultaat automatisch hoger. Ook heeft de opvolger er een belang bij dat ouders en overige kinderen nog tevreden op het bedrijf kunnen rondlopen. Het zorgt dan voor minder tegenwerking vanuit de eigen familie en dus een rustiger gevoel. Bij een lagere financiering is er ruimte voor investering, wat de toekomst van het bedrijf ten goede komt. Bij een hogere financiering, is hier minder ruimte voor.

Ouders hebben als belang dat ze voldoende geld ontvangen, zodat ze de rest van hun leven de huidige levensstijl kunnen blijven voortzetten. Ook is een goede verstandhouding met de opvolger belangrijk zodat ze kunnen bekijken wat er met het bedrijf gebeurd. Ouders zijn er niet op uit om maar één kind tevreden te houden. Ze willen dat alle kinderen tevreden zijn met de manier van overnemen. Ook vinden ze het belangrijk dat alle familieleden na de overname net zo goed met elkaar kunnen opschieten als voor de overname.

De overige kinderen hebben niet altijd dezelfde belangen. Hierin kunnen een aantal problemen naar voren komen. In het meest positieve geval vinden de overige kinderen het belangrijk dat het bedrijf wordt voortgezet. Wanneer dit het geval is, zullen de overige kinderen niet in de weg staan bij de overname.

Alleen kan het wel zo zijn dat deze broers en zussen wel recht willen hebben op hun erfelijke deel bij uiteindelijke verkoop. De kinderen willen dan dat zowel ouders als zij zelf hun gedeelte van het

bedrijf nog terugontvangen, aangezien ouders het bedrijf niet voor de werkelijke waarde hebben overgedaan.

4.2. Besloten Vennootschap

Een van de mogelijkheden om het vermogen te verdelen is door alle kinderen toe te voegen aan een BV. Hierbij hoeven de kinderen niet mee te werken in het bedrijf om in aanmerking te komen voor de bedrijfsopvolgersregeling (BOR¹). De ouders moeten hiervoor de aandelen 5 jaar in bezit hebben voordat ze de aandelen schenken aan de kinderen. Bij overlijden is het bezitstermijn 1 jaar. Het is dus belangrijk dat de kinderen niet direct in de BV stappen. Dit zorgt er namelijk voor dat er geen gebruik gemaakt kan worden van de BOR. Daarnaast moeten de kinderen deze aandelen minimaal 5 jaar in bezit houden. Hierbij mag het bedrijf niet drastisch van aard veranderd worden. Het bedrijf kan vanuit de maatschap of VOF onder voorwaarde geruisloos omgezet worden naar een BV.

Na 5 jaar kunnen de ouders de aandelen door middel van de BOR schenken aan de kinderen. Hierbij kunnen ouders tegen een aantal problemen aan lopen. Zo kan zeggenschap een probleem zijn, omdat alle kinderen met aandelen evenveel zeggenschap hebben. Eventuele oplossingen voor de zeggenschap zijn het overnemen via een BV met een STAK of met stemrechtloze aandelen. Deze varianten op een overname via BV worden later in dit hoofdstuk besproken (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie, 8 mei 2018).

Familieverhoudingen

De familie heeft bij iedere mogelijkheid tot het verdelen van het vermogen een andere kijk op de overname. Zo zijn er bij de verdeling van het vermogen door middel van de BV, voor ieder familielid voor- en nadelen.

De bedrijfsopvolger heeft bij de overname door middel van de BV verschillende voor- en nadelen. Doordat alle aandelen verdeeld zijn over alle familieleden, betekent dit dat de opvolger niet alle zeggenschap heeft. Alle aandeelhouders hebben zeggenschap over het bedrijf. Dit betekent dat de overige familieleden net zoveel kunnen inbrengen als de opvolger die het bedrijf leidt. De opvolger is in principe op deze manier werknemer van de BV, daarnaast moet er ieder jaar een jaarrekening gepubliceerd worden. Hierdoor kan iedereen controleren wat er in het bedrijf gebeurt en kan de bedrijfsopvolger erop aanspreken.

De ouders moeten de aandelen 5 jaar in bezit hebben om de aandelen door middel van de BOR over te dragen. Bij overlijden van ouders is er een bezitseis van 1 jaar. Ouders hebben vaak een gevoel bij de gebeurtenissen op het bedrijf terwijl voor de overige familieleden geld belangrijker kan zijn. Het is daarom ook mogelijk dat de ouders de aandelen in bezit houden totdat ze sterven. Ouders zijn dan grootaandeelhouder (dat is meer dan 5% van de aandelen in bezit). De kinderen komen later in bezit van de aandelen.

De overige kinderen hebben, doordat ouders de aandelen gaan verdelen, een zekerheid op een deel van het bedrijf.

Fiscale haalbaarheid

Een BV heeft een belastingdruk van 20% voor de winst onder de 200.000 euro hierboven is de belastingdruk 25%. Een BV heeft vergeleken met een V.O.F. of een maatschap hogere kosten, zo

¹ Sinds 2010 geldt een vrijstelling van 100% tot een ondernemingsvermogen van €1.071.987. Boven dat bedrag is er een vrijstelling van 83%(van der Hoff, 2018).

moet een BV zijn jaarrekening openbaar stellen en heeft het meer accountantskosten. Wanneer iemand meer dan 5% van de aandelen bezit, betekent dit dat hierover inkomstenbelasting en eventueel dividendbelasting betaald moet worden. Bij meer dan 5% bezit van aandelen is dividendbelasting een voorheffing voor box 2 (aanmerkelijk belang) en bij minder dan 5% is dividendbelasting een voorheffing voor box 3. Salaris uit de onderneming is relatief duur, omdat het markt conform moet zijn. Dit betekent dat er een minimum gebruikelijk loon van €45.000 toegerekend moet worden aan de opvolger. Daarnaast dient de BV vennootschapsbelasting (VPB) te betalen. Wanneer iemand in de BV een aanmerkelijk belang heeft, betekent dit bij een ontvangen dividend dat hier 25% belasting betaald dient te worden (Loorbrach, 2012; Belastingdienst, 2018c).

Het verschil tussen een eenmanszaak en een BV is dat een eenmanszaak over de hele winst inkomstenbelasting betaald vanuit box 1. Een BV betaalt over de winst van de onderneming vennootschapsbelasting. Dit is verdeeld over twee tarieven. Onder de 200.000 euro is er een belastingtarief van 20% en daarboven is het belasting tarief 25%. Hier moet dan nog wel het salaris van de ondernemer vanaf. Dit wordt belast over de inkomstenbelasting. Wanneer de winst van het bedrijf privé gebruikt wordt moet hierover nog 25% inkomstenbelasting box 2 betaald worden. Dit wordt in het figuur aanmerkelijk belang genoemd. De winst zonder het loon en de vennootschapsbelasting wordt dan belast met 25%. Hieronder is een voorbeeld te zien met een winst van 100.000 euro (Loorbrach, 2012; Belastingdienst, 2018c; Financieel, 2018).

		IB-onderneming	Besloten vennootschap
Winst		€ 100.000	€ 100.000
Startersaftrek		€ 2.123	
Ondernemersaftrek		€ 7.280	€ 0
MKB vrijstelling		€ 12.684	€ 0
Belastbare winst		€ 77.913	€ 100.000
Inkomstenbelasting over box 1		€ 77.913	€ 45.000
Schijf 1 t/m €20.142	36,55%	€ 20.142 € 7.362	€ 7.362
Schijf 2 €20.142 t/m €33.994	40,85%	€ 13.852 € 5.659	€ 5.659
Schijf 3 €33.994 t/m €68.507	40,85%	€ 34.513 € 14.099	€ 4.496
Schijf 4 meer dan €68.507	51,95%	€ 4.887	
Totaal Inkomstenbelasting		€ 32.006	€ 17.516
Heffingskorting		€ 0	-€ 1.101
Arbeidskorting		-€ 842	-€ 2.822
Premie Zvw		€ 3.050	€ 2.543
Te betalen inkomstenbelasting		€ 34.214	€ 16.136
Vennootschapsbelasting			
Schijf 1 tot €200.000	20%	€ 0	€ 11.000
Schijf 2 meer dan €200.000	25%	€ 0	€ 0
		€ 0	€ 11.000
Totaal te betalen belasting		€ 34.214	€ 27.136
Aanmerkelijk belang			€ 12.540
Totaal te betalen belasting incl. dividend		€ 34.214	€ 39.676

Figuur 2. Belasting verschillen tussen een eenmanszaak en een BV.

Bedrijfskundig

Bedrijfskundig gezien is er in de overgang naar een BV aan de kant van de fosfaatrechten een probleem. Doordat er bij een overgang van een maatschap naar een BV een nieuw KVK nummer ingeschreven dient te worden zorgt dit er voor dat er 10% afgeroomd wordt op de fosfaatrechten. Dit betekent dat er per koe gemiddeld 4 fosfaatrechten wordt afgeroomd. Op een veestapel van 60 koeien zorgt het er voor dat er dan 240 kilo fosfaatrechten verloren gaan. Een fosfaatrecht heeft een waarde van 200 tot 250 euro per kilo. Wat kan betekenen dat er een verlies op fosfaatrechten geleden wordt van 900 euro per koe. Dit zorgt voor problemen met het aantal koeien wat er op dat moment gehouden mogen worden (van den Hengel, 2017).

Juridisch

Vanuit het juridische oogpunt zijn er een aantal aandachtspunten. Wanneer overige familieleden in de BV komen, betekent dit dat zij stemrecht krijgen. Voor het bedrijf is het belangrijk dat alle aandeelhouders op dezelfde manier denken. Er worden gekozen om de opvolgers direct al in de BV toe te laten treden of daarmee te wachten tot het overlijden van de ouders. Hierbij erven ze de aandelen van het bedrijf van de ouders. Doordat er met een BV een plicht is om de jaarrekening openbaar te zetten kunnen de overige familieleden zien hoe het bedrijf presteert. Het is belangrijk dat de familie de wensen met elkaar afstemt en de opvolger zijn gang laat gaan om het bedrijf op een goede manier te runnen (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018).

Fiscale aspecten

Bij de overdracht van een eenmanszaak of een aandeel in een VOF kan er een beroep gedaan worden op artikel 3.63 Wet inkomstenbelasting 2001 (geruisloos doorschuiven). Dit houdt in dat dit geldt voor alle activa en passiva. Bij de overdracht van aandelen in een BV kan er alleen zonder afrekening doorgeschoven worden wanneer er niet voor de aandelen is betaald. Wanneer er geld over de aandelen wordt ontvangen moet hierover worden afgerekend (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018).

Na de overname

In figuur 3 is de balans te zien die is ontstaan na de overname bij een overgang van een maatschap/VOF naar een BV. De aandelen blijven in het bezit van de opvolger en de ouders. Bij de overgang van een maatschap naar een BV is er een fiscale en een commerciële balans. Over het verschil tussen de fiscale en de commerciële balans dient belasting latentie betaald te worden. Dit kan op de balans gezet worden en hoeft pas betaald te worden na het beëindigen van de BV. Het verschil tussen de fiscale en de commerciële balans is ontstaan door de overwaarde welke is ontstaan op grond en machines. De overwaarde op machines is ontstaan doordat activa over verschillende jaren zijn afgeschreven. De meerwaarde die is ontstaan heeft voor grond een latentie van 10% en 20% voor machines.

De bedrijfsovername wordt uitgevoerd door middel van geruisloos doorschuiven. Dit betekent dat er geen belasting betaald hoeft te worden door de BV. Wanneer de onderneming wordt verkocht moeten er alsnog worden afgerekend over de stille reserves.

Het verschil tussen de fiscale waarde(balanswaarde/boekwaarde) en de werkelijke waarde zit vooral in de grond. Fiscaal heeft de grond een waarde van ongeveer 46.500 euro per hectare, maar werkelijk is deze grond 60.000 euro waard. Hierdoor ontstaat er een overwaarde van ongeveer 13.500 euro per hectare. Over de meerwaarde moet uiteindelijk belasting betaald worden. Deze belasting kan worden uitgesteld door het geruisloos doorschuiven.

Slotbalans IB-onderneming na eventuele onttrekking activa

<i>Activa</i>	<i>fiscaal</i>	<i>werkelijk</i>	<i>meerwaarde</i>	<i>latentie %</i>	<i>latentie (€)</i>
Pand (grond en gebouw en)	1.525.000	1.925.000	400.000	10%	40.000
Machines	35.000	50.000	15.000	20%	3.000
Inventaris	20.000	20.000	0		
Debiteuren	55.000	55.000			
Liquiditeiten	50.000	50.000			
Levende have	65.000	65.000	0		
Overige	0	0	0		
Totaal	1.750.000	2.165.000	415.000		43.000

Passiva

Fiscaal vermogen exclusief oudedagsreserve	1.200.000	1.615.000
Bank	500.000	500.000
Overige schulden	50.000	50.000
Totaal	1.750.000	2.165.000

Openingsbalans bv

<i>Activa</i>	<i>fiscaal</i>	<i>commercieel</i>
Pand	1.525.000	1.925.000
Machines	35.000	50.000
Inventaris	20.000	20.000
Debiteuren	55.000	55.000
Liquiditeiten	50.000	50.000
Levende have	65.000	65.000
Totaal	1.750.000	2.165.000

Passiva

Aandelenkapitaal, agio		1.572.000
Fiscaal vermogen	1.200.000	
Bank	500.000	500.000
Lijfrenteverplichting	0	0
Overige schulden	50.000	50.000
Belastinglatentie		43.000
Totaal	1.750.000	2.165.000

Figuur 3. Balans overname BV

4.3.1. STAK (stichting administratiekantoor)

Wanneer de bedrijfsovername loopt via het oprichten van een BV kunnen de juridische en economische rechten losgekoppeld worden door middel van STAK. De STAK is een stichting met een hoofdbestuurder en certificaathouders. Binnen de stichting mag geen winst worden gemaakt en worden uitgekeerd aan de oprichters en bestuursleden. De STAK is alleen eigenaar van de juridische rechten en niet van de economische rechten. Hierdoor wordt het winstuitkeringsverbod ontlopen. Omdat een stichting geen winst mag uitkeren heeft de stichting alleen recht over de juridische rechten (Noa, 2017; Jongbloed, 2018; Startflex, 2018).

Wanneer er wordt gekozen voor STAK, worden de aandelen van het bedrijf overgedragen aan de stichting. De STAK krijgt hiermee de aandelen met de daaraan verbonden stem-en winstrechten. De ouders komen in het bestuur van de STAK. Vervolgens worden er certificaten gegeven aan de BV met het bedrijf. Deze geven het recht op het innen van dividend dat op de aandelen wordt uitgekeerd.

Door de certificaten zijn alle economische rechten afgesplitst van de stichting, de economische rechten liggen bij de BV. Het juridisch recht blijft in handen van de stichting (Noa, 2017; Jongbloed, 2018; Startflex, 2018).

Voordelen van een STAK zijn dat certificaathouders niet worden vermeld in het handelsregister van de kamer van koophandel, het benoemen van de opvolger statutair is geregeld, de continuïteit van de onderneming gewaarborgd is en de STAK zelf niet als bedrijf uitvoerend is en dus niet belastingplichtig. Een nadeel voor een STAK is dat er geen onderneming vanuit de stichting gedreven mag worden. Anders wordt het vanuit fiscaal opzicht gezien als een BV daar naast kan certificering van aandelen leiden tot belang heffing van de belastingdienst (Startflex, 2018).

In de estate-planning kan de STAK ook nuttig zijn. Stel dat de ouders meerdere kinderen hebben en zij vinden dat één van de kinderen niet geschikt is om het bedrijf over te nemen, dan kan hier een STAK voor gemaakt worden. De bedrijfsopvolger wordt dan het hoofd van de STAK, terwijl de overige kinderen het bezit van certificaten krijgen. Het gevolg is dat alle kinderen in de winst meedelen, maar alleen de geschikte opvolger de zeggenschap heeft (Jongbloed, 2018).

Familieverhoudingen

De familie heeft bij iedere mogelijkheid andere belangen bij het verdelen van het vermogen bij de overname. Bij de STAK zijn er veel overeenkomsten met de BV. Het enige verschil is dat er maar één bedrijfsopvolger zeggenschap heeft.

De bedrijfsopvolger heeft vergeleken met de BV nog een voordeel bij de oprichting van een STAK, dat is dat de overige familieleden geen zeggenschap hebben. Zij zijn alleen certificaathouders van de stichting en hebben verder geen inspraak in de onderneming. Daar naast moet de opvolger nog steeds een salaris uit het bedrijf ontvangen.

De ouders hebben met de overname van de STAK de leiding over de stichting, wat er voor zorgt dat de certificaten bij de overige kinderen komen. De aandelen dienen nog steeds 5 jaar in het bezit te zijn geweest van de ouders, voordat ze de certificaten uit kunnen delen.

De overige kinderen zijn doordat ouders de aandelen gaan verdelen verzekerd van een deel van het bedrijf. Wanneer ze de certificaten direct in bezit krijgen zullen ze over deze certificaten ook schenkbelasting moeten betalen. Dit is voor de overige familieleden niet hetgeen waar ze bij een overname op zitten te wachten. Met deze vermogensverdeling hebben de overige kinderen geen zeggenschap over het bedrijf. Dat is ook het grootste verschil ten opzichte van een BV. Ook hoeven ze over de certificaten alleen af te rekenen wanneer er uitgekeerd is door de stichting. Het kan dus betekenen dat de overige kinderen nooit een uitkering vanuit de onderneming ontvangen. Dit komt omdat er op een agrarisch bedrijf vaak geïnvesteerd dient te worden in het bedrijf zelf. De goede jaren zijn nodig om de investeringen te kunnen blijven doen. Wanneer er in de goede jaren uitgekeerd wordt betekent dit dat de vervangingsinvesteringen moeilijker gedaan kunnen worden (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018).

Fiscale haalbaarheid

Wanneer een DGA (directeur-grootaandeelhouder) zijn aandelen in een STAK onderbrengt betekent dit dat deze aandelen een soort van verkocht/vervreemd worden. Door een besluit van de staatssecretaris van financiën op 4 september in 2012 zal er geen belastingheffing in box 2 plaats hoeven te vinden. Hier zijn wel een aantal voorwaarden aan verbonden (Jongbloed, 2018), namelijk:

- De STAK mag de aandelen niet verpanden;

- Voor elk aandeel krijgt de DGA een certificaat, de certificaten moeten de nominale waarde behouden en deze waarde moet het blijven;
- De STAK moet de dividend en de liquidatie-uitkering direct doorbetalen aan de certificaathouders;

Bedrijfskundig

Bedrijfskundig hebben stemrechtloze aandelen dezelfde problemen als de BV (alinea 4.2 bedrijfskundig).

Juridisch

Juridisch oogpunt is een STAK niet helemaal waterdicht, omdat de overige familieleden via de rechter stemrecht kunnen bedingen over de onderneming. Ook mag de overige familie met de certificaten de Algemene vergadering van aandeelhouders (AvA) bijwonen en daar een zegje doen. Door middel van administratievoorwaarden wordt de rechtsverhouding bepaald tussen de stichting en de certificaathouders. Tevens bepalen de administratievoorwaarden de spelregels van bijvoorbeeld de vergadering van certificaathouders. Hierin wordt vermeld hoe iedereen bijeengeroepen wordt en wordt vooral opgemaakt hoeveel zeggenschap een certificaat geeft. Hier moet daar naast ook gedacht worden aan het benoemen en het ontslaan van de bestuursleden van de STAK, het kunnen wijzigen van de administratievoorwaarden en de decertificering (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018).

4.3.2. Stemrechtloze aandelen

Net als bij een STAK kan het juridische en het economische gedeelte van de overnamen door middel van stemrechtloze aandelen losgekoppeld worden. Stemrechtloze aandelen zijn aandelen waar geen stemrecht aan verbonden zit. Alle aandeelhouders moeten ermee instemmen dat zij geen stemrecht over de aandelen verkrijgen (Openaccessadvocate, 2018).

De houders van stemrechtloze aandelen hebben vergaderrecht. De BV kan het vergaderrecht niet van de stemrechtloze aandelen uitsluiten, dit in tegenstelling tot de certificering van aandelen. Willen de stemgerechtigde aandeelhouders een besluit buiten vergadering nemen, dan moeten zij instemming hebben van alle vergadergerechtigden, en dus ook van de stemrechtloze aandelen. Stemrechtloze aandeelhouders kunnen zo niet onverwachts geconfronteerd worden met besluiten waar zij niks over gezegd hebben in een vergadering (Openaccessadvocate, 2018).

Houders van een stemrechtloos aandeel die ten minste één honderdste gedeelte van het bedrijf bezit, kunnen verzoeken om een bijeenroeping van aandeelhouders van de algemene vergadering. Ook hebben stemrechtloze aandeelhouders het recht om onderwerpen op de agenda te plaatsen en een enquête verzoek in te dienen bij de Ondernemingskamer (Openaccessadvocate, 2018).

Familie verhoudingen

Elk familielid heeft bij iedere optie met betrekking tot vermogensverdeling een andere kijk op de overname. Bij de stemrechtloze aandelen zijn er veel overeenkomsten met de BV en de STAK. Het enige verschil is dat er maar één bedrijfsopvolger is met zeggenschap en hebben de overige familieleden recht op inbreng in de ledenvergadering.

De opvolger heeft bij het oprichten van een BV met stemrechtloze aandelen een aantal voor- en nadelen. Zo heeft het als voordeel dat de aandelen geen stemrecht bevatten. Het nadeel van de stemrechtloze aandelen is dat de aandeelhouders wel het recht hebben om een

aandeelhoudersvergadering in te plannen en punten op de agenda te zetten. Dit kan ervoor zorgen dat de opvolger een bekeken en gecontroleerd gevoel kan krijgen. Het enige voordeel vergeleken met de BV is dat de opvolger geen last heeft van de zeggenschap van de overige familieleden. Groot nadeel hiervan is wel dat het vergaderrecht niet ontnomen is, wat uiteindelijk het grote voordeel is van de STAK.

De ouders hebben met de overname door middel van stemrechtloze aandelen nog steeds 5 jaar de aandelen in bezit. Daarna kunnen zij de aandelen overdoen aan de kinderen. Voordeel van de stemrechtloze aandelen is dus dat zij geen hoofd hoeven zijn van de stichting. Ze kunnen het bedrijf achter zich laten.

De overige kinderen kunnen door middel van stemrechtloze aandelen het vergaderrecht ontvangen. Hierdoor hebben zij het recht om toch nog een adviserende rol hebben in het bedrijf. Stemrecht hebben ze niet, maar ze mogen wel hun stem laten horen. Wanneer er geïnvesteerd wordt, moeten alle stemrechtloze aandeelhouders worden geïnformeerd over de plannen, wat voor de opvolger een remmende werking kan geven. De overige familie kan zo wel in de gaten houden hoe het bedrijf geleid wordt.

Fiscale haalbaarheid

Fiscaal gezien is er geen verandering ten opzichte van een BV. De verandering is vooral juridisch van aard.

Bedrijfskundig

Bedrijfskundig hebben stemrechtloze aandelen dezelfde problemen als de BV (alinea 4.2 bedrijfskundig).

Juridisch

Een stemrechtloos aandeel heeft het vergaderrecht. Dit is het grootste verschil tussen een certificaat uit een STAK en een stemrechtloos aandeel. Het stemrechtloze aandeel kan ervoor zorgen dat een aandeelhoudersvergadering tot stand komt en op de aandeelhoudersvergadering zijn mening te geven over bepaalde zaken. Ook is het mogelijk voor de stemrechtloze aandeelhouders om punten op de agenda te zetten.

Bedrijfsleiders moeten bij een investering of een besluit buiten de ledenvergadering altijd om instemming vragen bij de aandeelhouders. Dit gebeurt om ervoor te zorgen dat de stemrechtloze aandeelhouders niet onverwachts geconfronteerd worden met zaken waar zij hun stem niet over hebben kunnen laten horen

4.4. Commanditaire vennootschap (CV)

De commanditaire vennootschap (CV) is een methode van samenwerking, waar beherende vennoten en commanditaire vennoten zijn. Een commanditaire vennoot is een stille vennoot die wel vermogen of materiaal kan inbrengen, maar geen inspraak kan hebben in de bedrijfsvoering. Hier kunnen dus de overige familieleden ingeschaard worden als commanditaire vennoot. De overige familieleden kunnen in de CV erbij komen, zodat er bij een eventuele bedrijfsbeëindiging het vermogen verdeeld kan worden over alle vennoten. De stille vennoten zijn hierbij alleen geldschietters. Als beherend vennoot ben je privé ook aansprakelijk voor de schulden. Als stille vennoot is dit niet zo. Als stille vennoot kan je alleen de inleg in de CV kwijtraken. Wanneer een stille vennoot zich gaat voortdoen als een beherend vennoot kan hij wel aansprakelijk worden gesteld voor de schulden (Startersinformatiecentrum, 2018; Ondernemersplein, 2018).

Familieverhoudingen

De belangen binnen de familie zijn door middel van een commanditaire vennootschap gewaarborgd. Voor de overige familieleden betekent dit dat zij commanditair eigenaar zijn van de onderneming. Voor de inkomstenbelasting betekent het dat zij daar rekening mee moeten houden. De overige familieleden hebben bij grote investeringen een plicht om te tekenen. Dit kan bij een slechtlopende familie stroef verlopen, wat in de toekomst de continuïteit van het bedrijf in gevaar kan brengen.

Bedrijfskundig

Bedrijfskundig zijn er voor de opvolger weinig problemen voor het bedrijf. Het enige waar de opvolger mee te maken krijgt is dat er meerdere vennoten in het bedrijf zitten en daardoor ook meer mensen moeten tekenen bij een investering. Het aantal fosfaatrechten komen niet in gevaar met deze vermogensverdeling (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018).

Juridisch

Een beherend vennoot is privé en zakelijk aansprakelijk voor eventuele schulden. De partner van de ondernemer is ook aansprakelijk, of er moeten huwelijkse voorwaarden zijn opgesteld die dit uitsluiten. De stille vennoten zijn alleen aansprakelijk voor hetgeen wat ze inbrengen. Het privévermogen kan niet worden betrokken in de schulden van het bedrijf. (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018; Ondernemersplein, 2018).

Belasting

Een beherend vennoot is volgens de belastingdienst een ondernemer. Deze persoon kan dan ook profiteren van belastingaftrek, zoals zelfstandigenaftrek wanneer hij of zij minimaal 1225 uur per jaar in het bedrijf zit. Ook heeft men recht op startersaftrek. Verder heeft de ondernemer nog recht op mkb-vrijstelling. De stille vennoot kan niet profiteren van belastingvoordeel. De belastingdienst ziet deze personen namelijk niet als ondernemer. Deze personen kunnen wel profiteren van de investeringsaftrek. Daarnaast kan de stille vennoot gebruik maken van de willekeurige afschrijving (Ondernemersplein, 2018).

Na de overname

In figuur 5 is de balans, die na de overname is ontstaan weergegeven, het vermogen van ouders is opgedeeld over de kinderen. Dit betekent dat ook de opvolger een gedeelte van het vermogen van ouders krijgt. Hierdoor heeft ieder kind een even groot deel van het vermogen van ouders ontvangen. In de akte die opgenomen wordt, worden afspraken gemaakt over de stille reserves. Deze worden ook na rato van het verdelen van het vermogen verdeeld. Alle kinderen krijgen een derde van het vermogen van de ouders. De stille reserves die verdeeld worden, gaan alleen over het gedeelte van de ouders. Dit betekent dat het gedeelte van de opvolger al bij de opvolger is en dus niet verdeeld hoeft te worden. Het gedeelte wat verdeeld dient te worden is twee derde gedeelte van de stille reserves. Van deze stille reserves ontvangt ieder kind zijn eigen gedeelte dus een derde deel. Dit wordt in de akte vastgelegd.

Commanditaire Vennootschap			
Activa		Passiva	
Vaste activa		Bedrijfsvermogen	
Materiele vaste activa		A. Boer	€ 0
Terreinen en gronden	€ 1.400.000	B. Boer- Boerin	€ 0
Gebouwen	€ 125.000	C. Boer	€ 666.667
Machines en installatie	€ 35.000	D. Boer (stille vennoot)	€ 266.667
Inventaris	€ 20.000	E. Boer (stille vennoot)	€ 266.667
Levende Have	€ 65.000		€ 1.200.000
	€ 1.645.000	Langlopende schulden	
Vlottende activa		Onderhandse Leningen	€ 100.000
Vorraden	€ 20.000	Leningen	€ 400.000
Vorderingen	€ 35.000		€ 500.000
Liquide middelen	€ 50.000	Kortlopende schulden	
	€ 105.000	Crediteuren	€ 16.000
		Overige schulden	€ 34.000
			€ 50.000
	<u>€ 1.750.000</u>		<u>€ 1.750.000</u>

Figuur 5. Balans commanditaire Vennootschap.

4.5. Vervreemdingsbeding/meerwaardeclausule

Het vervreemdingsbeding is een methode om ervoor te zorgen dat de overnemer niet direct na het overnemen het bedrijf kan verkopen en met de winst weg kan lopen. Bij een bedrijfsovername wordt de grond overgedaan tegen de verpachte waarde. Dit gebeurt omdat de overnamesom anders te hoog wordt om in de toekomst nog een degelijk rendement te halen. Een vervreemdingsbeding wordt normaal gesproken vastgezet voor ongeveer 10 jaar. Dit betekent dat de opvolger in de eerstvolgende 10 jaar door moet gaan met boeren. Hierop is een uitzondering van toepassing. Dit zijn handelingen die in het verlengde liggen van of ten behoeve zijn van de bedrijfsvoering. Hierbij kan het gaan om verkoop in combinatie met terugkoop van een locatie, of bijvoorbeeld de inbreng in een BV. (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018; Ondernemingsdatabank, 2014).

In deze situatie is er dus zekerheid dat het bedrijf wordt doorgezet. Wanneer het bedrijf niet op een volgende generatie overgaat, houdt dit in dat het bedrijf alsnog wordt verdeeld over alle familieleden. Er wordt nu voor een bepaalde tijd een meerwaardeclausule vastgelegd, waarin staat dat het bedrijf naar de volgende generatie over moet gaan. Dit betekent dus dat wanneer de opvolger kinderen krijgt, en deze kinderen willen het bedrijf overnemen, dat de overige familieleden geen aanspraak maakt op het vermogen. Het bedrijf wordt doorgezet naar de volgende generatie (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018).

Wanneer de meerwaardeclausule langer (Bijvoorbeeld 20 jaar of langer) wordt aangehouden betekent dit dat de opvolger door blijft boeren tot het overgenomen wordt door een kind. Wanneer er geen opvolger is voor het bedrijf kan de winst op het bedrijf worden onderverdeeld over de overige broers en zussen (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018).

Familieverhoudingen

De belangen binnen de familie zijn bij een verlengde meerwaardeclausule standaard aan een normale overname. De opvolger kan het bedrijf voortzetten zonder inspraak van andere familie leden. Wanneer het bedrijf naar een volgende generatie gaat blijf het bedrijf overdraagbaar mits het zich aan de gemaakte afspraken houdt. Overige familie leden zien in deze situatie geen geld terug. Wanneer het bedrijf verkocht wordt, kunnen de overige familie leden hun gedeelte opeisen.

Fiscale haalbaarheid

De fiscale haalbaarheid van een overname door middel van een meerwaardeclausule is gunstig. Op deze manier financieren de ouders het bedrijf zonder dat ze het geld op hun eigen naam hebben staan. Met als voorwaarde dat het familiebedrijf blijft bestaan. De financiering hoeft dus niet hoog te zijn en het bedrijf hoeft alleen aan de toekomst te denken. Hierbij is dus wel beslist in welke richting het bedrijf moet gaan. Het bedrijf moet in dezelfde sector blijven. Met het bedrijf kan de opvolger het bedrijf doorbouwen naar de toekomst en eventueel naar een volgende opvolger (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018).

Bedrijfskundig

Vanuit een bedrijfskundig perspectief is er vergeleken met de opvolging door middel van de V.O.F of de maatschap geen voordeel en geen nadeel bij het gebruiken van deze methode.

Juridisch

Aan de juridische kant zitten er wel een aantal haken en ogen aan het gebruik van een meerwaardeclausule bij een bedrijfsovername. Een meerwaardeclausule heeft veel mogelijkheden. Het is daarom belangrijk dat dit allemaal wordt vastgelegd bij de notaris zodat er geen vraagstukken ontstaan. Iedereen moet het met deze oplossing eens zijn. Inclusief de opvolger. Over de meerwaardeclausule moet een minimum termijn worden afgesproken zodat het bedrijf na de overname niet direct verkocht kan worden. De verlengde meerwaardeclausule geeft ruimte voor eigen inbreng voor in de notariële akte (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie 8 mei 2018).

Belasting

Belastingtechnisch is het voordeliger om op deze manier te schenken. Wanneer het geld op een later moment geschonken wordt, moet er schenkbelasting betaald worden. Op deze manier wordt er bij de overname geen tot weinig belasting betaald, omdat het bedrijf in de huidige vorm verder gaat. De belasting hoeft pas afgerekend te worden bij het beëindigen van de onderneming.

Na de overname

Bij de overname door middel van de meerwaardeclausule zijn er weinig veranderingen ten opzichte van een normale bedrijfsovername waarbij ouders worden uitgekocht uit de onderneming. De opvolger hoeft geen geld te betalen aan de ouders om het bedrijf over te nemen. Hierdoor blijft de financiële positie hetzelfde, waardoor vervangingsinvesteringen in de toekomst nog tot de mogelijkheden behoren. De rest van de zaken worden in een akte bij de notaris opgenomen zodat het duidelijk is wat er gebeurt bij welke situatie. Hierbij kan gedacht worden aan de consequenties bij de verkoop van het bedrijf, hoeveel de overige familieleden zich met het bedrijf mogen bemoeien en andere familie gerelateerde zaken.

4.6. Overzicht mogelijkheden tot verdelen van vermogen bij familiebedrijfsovername

In de volgende tabel staat een overzicht met de voor- en nadelen van de mogelijkheden tot het verdelen van het vermogen bij overname per belanghebbende.

Tabel 2. Overzicht voor- en nadelen van de mogelijkheden tot verdelen van vermogen bij bedrijfsovername.

	Opvolger					Ouders					Overige kinderen				
	BV	STAK	SLA	CV	VMWC	BV	STAK	SLA	CV	VMWC	BV	STAK	SLA	CV	VMWC
Aandelen															
Aandelen minimaal 5 jaar in bezit bij ouders	+	+	+	nvt (+)	nvt (+)	-	-	-	nvt (+)	nvt (+)	-	-	-	nvt (+)	nvt (+)
Aandelen na overname minimaal 5 jaar in bezit bij verkrijgers	+	+	+	nvt (+)	nvt (+)	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	-	-	-	nvt (+)	nvt (+)
Zeggenschap															
Vergaderrecht	-	nvt (+)	-	nvt (+)	nvt (+)	+	nvt(-)	+	nvt(-)	nvt(-)	+	nvt(-)	+	nvt(-)	nvt(-)
Ouders behouden zeggenschap/inspraak	-	nvt	nvt	nvt	nvt	+	nvt	nvt	nvt	nvt	+/-	nvt	nvt	nvt	nvt
Aandeelhouders hebben zeggenschap/inspraak op het bedrijf	-	nvt	nvt	nvt	nvt	+/-	nvt	nvt	nvt	nvt	+	nvt	nvt	nvt	nvt
Overige familieleden geen inspraak op het bedrijf	nvt	+	+	+	+	nvt	-	-	-	-	nvt	-	-	-	-
Fiscaal															
10% afroaming van fosfaatrechten	-	-	-	nvt (+)	nvt (+)	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Opvolger krijgt gebruikelijk loon (minimaal €45.000)	+/-	+/-	+/-	-	-	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Belastingdruk winst onder €100.000	-	-	-	+	+	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Belastingdruk winst boven €100.000	+	+	+	-	-	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Juridisch															
Plicht jaarrekening inzichtelijk voor de hele familie	-	-	-	-	nvt (+)	+/-	+/-	+/-	nvt	nvt	+	+	+	+	nvt(-)
Overige familie leden niet privé aansprakelijk	nvt	nvt	nvt	-	-	nvt	nvt	nvt	+	+	nvt	nvt	nvt	+	+
Instemming vragen bij vennoten/aandeelhouders	-	nvt(+)	-	-	nvt(+)	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	+	nvt(-)	+	+	nvt(-)
Overig															
Zekerheid op een deel van het bedrijf	-	-	-	-	+/-	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	+	+	+	+	+/-

BV = Besloten Vennootschap

STAK = Stichting Administratiekantoor

SLA = Stemrechtloze aandelen

CV = Commanditaire Vennootschap

VMWC = Verlengde Meerwaardeclausule

- = nadelig

+ = voordelig

+/- = zowel voordelig als nadelig

nvt = niet van toepassing

nvt (+) = niet van toepassing, waardoor voordelig

nvt (-) = niet van toepassing, waardoor nadelig

5. Discussie

Het doel van dit onderzoek was om inzicht te krijgen in het verdelen van vermogen bij een familiebedrijfsovername in de melkveehouderij, zodanig dat er sprake is van een gemoedelijke overname. Uit de resultaten vanuit literatuuronderzoek in combinatie met de interviews met specialisten is gebleken dat de volgende overnamemogelijkheden bestaan, namelijk door middel van een BV, (exclusief of inclusief STAK of stemrechtloze aandelen), CV of verlengde meerwaardeclausule.

Bij een bedrijfsovername door middel van een BV moet het bedrijf in verband met de BOR eerst minimaal 5 jaar in het bezit zijn van de ouders, waarna het nog eens 5 jaar in bezit moet zijn van de verkrijgers (inclusief de opvolger en overige kinderen; Alfa Accountants, persoonlijke communicatie, 8 mei 2018). Dit betekent dat het bedrijf minimaal 10 jaar niet verkocht kan worden, wat voordelig is voor de opvolger. Echter kan dit nadelig zijn voor de overige kinderen en/of ouders, omdat zij ook minimaal 5 jaar betrokken moeten zijn in het bedrijf. Gebruik maken van een STAK of stemrechtloze aandelen heeft geen invloed op deze regeling. Wanneer ouders de aandelen langer in bezit houdt, betekent dit voor de overige familieleden dat zij voor langere tijd geen aanspraak kunnen maken op het vermogen. Dit geeft voor de bedrijfsopvolger meer zekerheid voor de toekomst, ouders zijn nog steeds betrokken bij het bedrijf en er zijn minder zorgen voor de rest van de familie. Zij erven de aandelen wanneer ouders sterven en ontvangen op dat moment de aandelen.

Bij een overname van het bedrijf door middel van een BV hebben alle aandeelhouders inspraak op het bedrijf, wat nadelig kan zijn voor de opvolger. Daarentegen is dit voordelig voor de overige familieleden, omdat zij inspraak hebben over hetgeen wat ze in bezit hebben. In het geval van een bedrijfsovername door middel van een BV inclusief STAK of stemrechtloze aandelen, een CV en een verlengde meerwaardeclausule hebben de overige familieleden geen inspraak op het bedrijf (Noa, 2017; Jongbloed, 2018; Startflex, 2018; Alfa Accountants, persoonlijke communicatie, 8 mei 2018; Openaccessadvocate, 2018; Startersinformatiecentrum, 2018; Ondernemersplein, 2018). Dit is voordelig voor de opvolger, maar kan ook tot ruzies binnen de familie leiden. De overige familieleden zullen de opvolger volledig los moeten laten in de keuzes die hij maakt bij de bedrijfsvoering. Er is wel nog toestemming nodig van de overige familieleden voor verandering en investeringen in het bedrijf (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie, 8 mei 2018; Openaccessadvocate, 2018; Startersinformatiecentrum, 2018; Ondernemersplein, 2018). Dit is echter niet van toepassing bij overname door middel van een BV inclusief STAK of een verlengde meerwaardeclausule wat voordelig is voor de opvolger (Noa, 2017; Jongbloed, 2018; Startflex, 2018; Alfa Accountants, persoonlijke communicatie, 8 mei 2018). Hij kan het bedrijf runnen zoals gewenst zonder daarvoor toestemming te vragen. Daarentegen is dit nadelig voor de overige familieleden, omdat ze minder zeggenschap hebben over hun aandelen.

Fiscaal gezien kan overname door middel van een BV (exclusief of inclusief STAK of stemrechtloze aandelen) nadelig zijn voor de opvolger. Men is in dit geval verplicht om 10% van de fosfaatrechten af te romen (van den Hengel, 2017) en belastingtechnisch is een BV pas voordelig wanneer de winst hoger is dan €100.000 per jaar (Loorbrach, 2012; Belastingdienst, 2018c). In de meeste gevallen is de winst van een melkveehouderij niet zo hoog. Bij een BV (exclusief of inclusief STAK of stemrechtloze aandelen) heeft de ondernemer ook een plicht om zichzelf een gebruikelijk loon toe te kennen. Dit loon is in 2018 vastgesteld op €45.000 per jaar. Over dit loon moet gewoon inkomstenbelasting betaald worden. In het geval van een CV of verlengde meerwaardeclausule is er geen sprake van afroming van fosfaatrechten of een gebruikelijk loon en is het belastingtechnisch voordeliger bij een winst van minder dan €100.000 euro per jaar (Loorbrach, 2012; Belastingdienst, 2018c; Financieel, 2018).

In alle gevallen zijn de overige familieleden privé niet aansprakelijk voor het bedrijf. De overige familieleden kunnen wel hun gedeelte van de onderneming verliezen. Wanneer ze bij een CV zich gaan voordoen als een beherend vennoot, zijn ze wel privé aansprakelijk (Startersinformatiecentrum, 2018; Ondernemersplein, 2018).

Bij een overname door middel van een verlengde meerwaardeclausule is het niet vanzelfsprekend dat de overige familieleden zekerheid hebben op een deel van het bedrijf. Wanneer het bedrijf overgaat van generatie op generatie, zien de overige familieleden hun deel van het bedrijf niet meer terug in vermogen. Bij de overige manieren van overname hebben de overige familieleden een gedeelte van het vermogen in bezit. Dit geeft zekerheid tot uitkering van vermogen mits het bedrijf blijft bestaan (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie, 8 mei 2018).

In het vorige hoofdstuk zijn alle methoden toegepast op een standaard bedrijf (gemiddeld 65 melkkoeien, 35 stuks jongvee, 30 ha grond (eigendom) en €50.000 winst per jaar). Iedere methode is toepasbaar op het standaard bedrijf, maar dit betekent nog niet dat het bedrijf ook toekomst heeft. De balans die gemaakt is per manier van bedrijfsovername is namelijk een momentopname bij overdracht. Bij de keuze die gemaakt moet worden door de familie wordt er echter niet alleen gekeken naar het moment van overname, maar ook naar de toekomst. Niet alleen de familie maar ook de bank heeft er baat bij dat er een manier wordt gekozen die toekomst biedt voor het bedrijf (ABN AMRO, persoonlijke communicatie, 28 juni 2018). In eventueel vervolgonderzoek zou dit verder uitgewerkt kunnen worden.

De geïnterviewde kandidaten van de ABN-AMRO bank, Alfa Accountants en het Windesheim zijn het er unaniem over eens dat een BV alleen toepasbaar is op grote bedrijven met een minimale winst van €100.000 per jaar. Voornamelijk is het belastingtechnisch dan pas voordelig om een BV op te richten (Alfa Accountants, persoonlijke communicatie, 8 mei 2018). Uiteindelijk is het voor alle belanghebbende belangrijk dat het bedrijf zo lang mogelijk wordt voortgezet. Het is voor de bank belangrijk dat degene die het bedrijf leidt ook het risico loopt (ABN AMRO, persoonlijke communicatie, 28 juni 2018). Bij een CV is het vermogen verdeeld over de commanditaire vennoten. Als het bedrijf van generatie op generatie overgaat, komen er steeds meer commanditaire vennoten in het bedrijf. Bij het gebruik van een CV is het volgens de geïnterviewde kandidaten alleen haalbaar wanneer er zekerheid is dat het bedrijf na deze opvolging niet meer wordt voortgezet door een volgende generatie (ABN AMRO, persoonlijke communicatie, 28 juni 2018; Windesheim, persoonlijke communicatie, 29 juni 2018). Wanneer dit wel gebeurt, is het belangrijk dat de commanditaire vennoten worden uitgekocht of dat er wordt bijgehouden waar het vermogen van de commanditaire vennoten heen gaat. Voornamelijk om deze redenen geven alle geïnterviewde partijen de voorkeur aan bedrijfsovername door middel van een verlengde meerwaarde clausule. Op deze manier worden er goede afspraken gemaakt tussen de familieleden en worden overige familieleden niet buitengesloten bij overname (ABN AMRO, persoonlijke communicatie, 28 juni 2018; Windesheim, persoonlijke communicatie, 29 juni 2018).

Door de familieleden te betrekken bij de bedrijfsovername is er altijd een nadeel voor de opvolger. De opvolger heeft een deel van het bedrijf in bezit, maar de overige familieleden ook. Door het bedrijf te laten groeien kan hij ervoor zorgen dat het bedrijf meer waard wordt. Daarmee groeit het eigen vermogen van de ondernemer. Daarentegen daalt het vermogen van de ondernemer, wanneer het bedrijf een aantal slechte jaren heeft gehad. Het vermogen van de overige familieleden blijft daarentegen hetzelfde. Daarnaast kunnen de overige familieleden met hun eigen baan salaris verdienen. De ondernemer levert zijn vermogen in, terwijl hij wel al zijn tijd in het bedrijf stopt. Op de lange termijn zorgt het betrekken van familieleden bij de overname er dus voor dat er een ongelijke verdeling kan ontstaan.

Mijn persoonlijke voorkeur naar een methode tot het verdelen van het vermogen bij de bedrijfsovername is de verlengde meerwaardeclausule. Al betekent dit niet dat het de beste methode is om het vermogen te verdelen. De verlengde meerwaardeclausule bestaat uit afspraken die bij de notaris worden vastgelegd. Er is ruimte om meerdere zaken te regelen, zoals afname van het vermogen van de overige familieleden binnen een bepaalde tijd, de toegankelijkheid van de overige familie tot het bedrijf en de zeggenschap van de overige familie over het bedrijf. De meerwaardeclausule is de oplossing die het meest open blijft. Daarom is het voor mij de methode die het best past bij het verdelen van het vermogen tussen familieleden bij een bedrijfsovername.

In dit onderzoek is vooral kwalitatieve informatie gewonnen door middel van interviews en literatuuronderzoek. Kwantitatieve informatie mist nog. In eventuele vervolgonderzoeken zou gebruik gemaakt kunnen worden van enquêtes onder meerdere partijen, zoals verschillende banken, financieel adviseurs, onderzoekers en melkveehouders. Hiermee wordt er meer data gegenereerd dat geanalyseerd kan worden. Kwalitatieve informatie via interviews is nog steeds belangrijk, maar als toevoeging op de resultaten uit de enquêtes.

Een onverwacht resultaat was dat er weinig verschillende methodes zijn om het vermogen te verdelen bij een familiebedrijfsovername in de melkveehouderij. Daarnaast is de methode die als voorkeur wordt beschreven (de verlengde meerwaardeclausule) niet eens optimaal. Het blijkt dus dat er nog vooruitgang geboekt moet worden binnen de sector om een betere methoden te creëren voor het verdelen van het vermogen bij een familiebedrijfsovername.

6. Conclusie en aanbevelingen

6.1. Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om inzicht te krijgen in het verdelen van vermogen bij een familiebedrijfsovername in de melkveehouderij, zodanig dat er sprake is van een gemoedelijke overname. Er zijn drie verschillende mogelijkheden voor het verdelen van vermogen bij een familiebedrijfsovername, namelijk doormiddel van een Besloten Vennootschap, Commanditaire Vennootschap of een verlengde meerwaardeclausule. Bij een Besloten Vennootschap kan eventueel een Stichting Administratie Kantoor worden opgericht of stemrechtloze aandelen worden toegepast.

Alle drie de mogelijkheden kunnen toegepast worden op een standaard bedrijf (gem. 65 melkkoeien, 35 stuks jongvee, 30 ha grond (eigendom) en €50.000 winst per jaar). Een Besloten Vennootschap is pas rendabel wanneer ieder jaar een winst wordt behaald van meer dan €100.000. Wanneer hier geen zekerheid over is, is het belastingtechnisch niet verantwoord om voor een overname door middel van een Besloten Vennootschap te kiezen. Bij een Besloten Vennootschap op zichzelf, hebben alle aandeelhouders (inclusief de overige familieleden) zeggenschap over de bedrijfsvoering. Door het toepassen van een Stichting Administratie Kantoor of stemrechtloze aandelen, kan deze zeggenschap teniet worden gedaan. Belastingtechnisch verandert er ten opzichte van de Besloten Vennootschap niets.

Bij een Commanditaire Vennootschap wordt het vermogen verdeeld over de commanditaire vennoten. De ondernemer is verplicht toestemming te vragen bij alle commanditaire vennoten om te investeren of bedrijfsveranderingen toe te passen. Als het bedrijf van generatie op generatie over gaat, komen er steeds meer commanditaire vennoten in het bedrijf. Steeds meer mensen hebben invloed op de bedrijfsvoering, waardoor de groei van het bedrijf tegengehouden kan worden.

Bij de verlengde meerwaardeclausule ligt het vermogen en het risico bij de ondernemer, wat voor de bank essentieel is om een lening goed te keuren. Daarnaast hoeft de ondernemer geen toestemming te vragen aan de overige familieleden om te investeren of bedrijfsveranderingen toe te passen. In alle gevallen is het voor de opvolger nadelig om de overige familie te betrekken in de bedrijfsovername.

Terwijl de overige familie zowel een deel van het bedrijf in bezit heeft en loon verdiend bij hun eigen baan, heeft de opvolger alleen zijn vermogen in het bedrijf. Het bedrijf kan groeien waardoor het vermogen van de opvolger groter wordt, maar bij mindere jaren kan zijn vermogen ook verkleinen. Op deze manier is er over de jaren een oneerlijke verdeling.

De verlengde meerwaardeclausule is de meest optimale optie om het vermogen te verdelen bij een familiebedrijfsovername. Desalniettemin zijn er nog verbeterpunten binnen deze mogelijkheid, zoals verschillende afspraken over de aansprakelijkheid van de familieleden en eventuele afname van het vermogen van de overige familieleden.

6.2. Aanbeveling

Om de verlengde meerwaardeclausule te verbeteren, is het een optie om de meerwaardeclausule over een langere periode te trekken. Daarbij wordt dan een standaard salaris aan de ondernemer gegeven. Wanneer de ondernemer bijvoorbeeld het bedrijf niet over had genomen en bij een loonwerker in dienst zou gaan, zou hij in dezelfde tijd die hij bij een overname in het bedrijf zou

stoppen in theorie €50.000 per jaar kunnen verdienen. Wanneer het bedrijf €2.1 miljoen waard zou zijn op het moment van overname en hij éénderde van het bedrijf als eigen vermogen bezit, betekent dit dat €1.4 miljoen naar de overige familieleden zou gaan. Door ieder jaar het vermogen van de rest van de familie te verkleinen met het salaris, wat de ondernemer ook in loondienst had kunnen verdienen, is er geen ongelijke verdeling meer tussen de opvolger en de overige familieleden. Er ontstaat een verlengde meerwaardeclausule van 28 jaar. Wanneer de ondernemer het bedrijf in minder dan 28 jaar zou verkopen, blijft er nog een schuld open staan aan de overige familieleden.

7. Bronnen

- Agrimatie. (2016). Balanswaarde melkvee gedaald door afschaffing melkquotum. Geraadpleegd op 14 december 2017, van <http://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232§orID=2245&themaID=2265>.
- Agrimatie. (2017). Bedrijven en Dieren. Geraadpleegd op 14 december 2017, van <http://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232§orID=2245>.
- Belastingdienst. (2018c). Belastingbetalen over aanmerkelijk belang. Geraadpleegd op 6 juni 2018, van https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/priverveen/ogen_en_aanmerkelijk_belang/aanmerkelijk_belang/belasting_betalen_over_aanmerkelijk_belang/belasting_betalen_over_aanmerkelijk_belang.
- Belastingdienst. (2018a). Commanditaier vennootschap (cv). Geraadpleegd op 22 februari 2018, van https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/ondernemen/onderneming_starten/voordat_u_start/rechtsvorm/commanditaire_vennootschap_cv.
- Belastingdienst. (2018b). Besloten vennootschap (BV). Geraadpleegd op 22 februari 2018, van https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/ondernemen/onderneming_starten/voordat_u_start/rechtsvorm/besloten_vennootschap_bv.
- Booij, A. (2011, november). Grote gunfactor. *Veeteelt*, 36 - 39.
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). (2016a). Op de meeste boerderijen geen bedrijfsopvolger. Geraadpleegd op 14 december 2017, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/47/op-meeste-boerderijen-geen-bedrijfsopvolger>.
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). (2016b). Aantal melkveebedrijven per grootklasse 2000-2016. Geraadpleegd op 14 december 2017, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2016/49/aantal-melkveebedrijven-per-groottekasse-2000-2016>.
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). (2017a). *Familiebedrijven in Nederland*. CBS.
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). (2017b). Omzet Melkveesector Toegenomen. Geraadpleegd op 14 december 2017, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/48/omzet-melkveesector-toegenomen>.
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). (2017c). Bedrijfs Grote en rechtsvormen. Geraadpleegd op 14 december 2017, van <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81588NED&D1=0,17-28&D2=0,3,9,13,52,54,59,63,70,77,80,90,94,98,108,117,119,121,127,132,136,139&D3=31,34,39,I&HDR=G2,T&STB=G1&VW=T>.
- Dijke, E. (2016). Bedrijfsovername. *Module HVEV 4*, (p. 88). Dronten.
- Hassel, A. v. (2004). Analyse van bedrijfsovername in de agrarische sector. Business Economics Group. Wageningen: Wageningen University & Research.

- Hoff, D. (2017). *Geruisloze doorschuiving naar kinderen*. Opgehaald op 21 november 2017, van <https://www.bedrijfsopvolging.nl/kennisbank/geruisloze-doorschuiving-naar-kinderen/>.
- ING. (2013). Financiering melkveebedrijven steeds lastiger. Geraadpleegd op 14 december 2017, van https://www.ing.nl/media/ING-Financiering-melkveebedrijven-steeds-lastiger-januari-2013_tcm162-32612.pdf.
- Jongbloed, D. J. B. (2018) Certificering van aandelen. Opgehaald op 6 juni 2018, van http://www.jongbloed-fiscaaljuristen.nl/tips_trucs/tips_dga/certificeren_van_aandelen/.
- KvK (Kamer van Koophandel). (2017). Overzicht rechtsvormen. Geraadpleegd op 14 december 2017, van <https://www.kvk.nl/overzicht-rechtsvormen/>.
- Loorbrach. (2012). Vennootschapsbelasting. Geraadpleegd op 6 juni 2018, <https://loorbachfd.nl/ondernemerschap-tips/belastingen/vennootschapsbelasting/>.
- MKB (Midden Klein Bedrijf).(2016). Hoe verloopt overname familiebedrijf. Geraadpleegd op 14 december 2017 van <https://www.mkb servicedesk.nl/451/hoe-verloopt-overname-familiebedrijf.htm>.
- NAJK (Nederlands Agrarisch jongeren contact). (2010). *Bewust op weg naar overname*. NAJK.
- NOA. (2017). Bedrijfsopvolgingsrechten voor uw kinderen. Opgehaald op 6 juni 2018, van <http://www.noa.nl/kenniscentrum/bedrijfsopvolgingsregelingen-voor-uw-kinderen/>.
- Ondernemersplein. (2018). De Commanditaire Vennootschap (CV). Opgehaald op 6 juni 2018, van <https://www.ondernemersplein.nl/artikel/de-commanditaire-vennootschap-cv/>.
- Ondernemingsbank. (2014). Bedrijfsoverdracht/meerwaardeclausule bij bedrijfsovername naar kind. Opgehaald op 6 juni 2018, van https://ondernemingsdatabank.indicator.nl/bedrijfsoverdracht/meerwaardeclausule_bij_bedrijfsoverdracht_naar_kind/NLTALBAR_EU16110501/96/related.
- Openaccessadvocate. (2018). Het stemrechtloze aandeel: een interessant instrument. Opgehaald op 8 augustus 2018, van http://www.openaccessadvocate.nl/tijdschrift/vennootschapenonderneming/2013/5/VenO_0925-9643_2013_023_005_001
<https://www.bedrijfsopvolging.nl/kennisbank/bedrijfsopvolgingsregeling-borbof/>.
- Schrelden Notaris. (2018). Bedrijfsopvolging in BV via certificering van de aandelen. Geraadpleegd op 2 februari 2018, van <https://www.schretlennotaris.nl/index.php/nl/portal/index.php/nl/13-artikelen/31-bedrijfsopvolging-in-b-v-via-certificering-van-de-aandelen>.
- Silvis, H. S. (2014). *Internationale benchmark Nederlands agrosectorbeleid*. Wageningen: LEI Wageningen UR.
- Smale. (2012). *bedrijfsoverdracht van grootschalige melkveebedrijven in nederland anno 2020*. Wageningen.
- Spierings, C. (1996). Keuzeprocessen bedrijfsopvolging in de agrarische sector; Een verkenning van problemen en oplossingen. *LEI-DLO*, No. 568, p. 47. Opgehaald op 21 november 2017, van <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/266192>.

- Startersinformatiecentrum. (2018). Commanditaire vennootschap. Opgehaald op 6 juni 2018, van <http://www.startersinformatiecentrum.nl/rechtsvormen/commanditaire-vennootschap/>.
- Startflex. (2018). Stichting administratiekantoor STAK en besloten vennootschap BV. Opgehaald op 6 juni 2018, van <https://startflex.com/bv-oprichten/stichting-administratiekantoor-stak-en-besloten-vennootschap-bv>.
- Stichting STAK. (2018). Stichting administratiekantoor. Opgehaald op 6 juni 2018, van <http://www.stichtingstak.nl/stichtingadministratiekantoor.html>.
- Van den Hengel, J. (2017). Fosfaatrechten overdragen? Hier moet je op letten! Opgehaald op 6 juni 2018, van <https://www.alfa.nl/actueel/fosfaatrechten-overdragen-hier-moet-je-op-letten>.
- Van der Hoff, F. (2018) De bedrijfsopvolgingsregeling (BOR), Opgehaald op 11 augustus 2018, van Wassenauer, J. (2017). Hoe kunt u zorgen voor een bedrijfsopvolging waarin de continuïteit van de onderneming én de betrokkenheid van de familie gewaarborgd blijven? Opgehaald op 2 februari 2018, van <https://loyal.nl/hoe-kunt-u-zorgen-voor-een-bedrijfsopvolging-waar-in-de-continuïteit-van-de-onderneming-en-de-betrokkenheid-van-de-familie-gewaarborgd-blijven/>.
- Wenneke, M. (2008). Wat kost het overnemen van een bedrijf nu écht? BNDR. Geraadpleegd op 2 februari 2018, van <http://edepot.wur.nl/50311>.
- Weperen, J. (2017, september 6). *Boerderij*. Opgehaald op 21 november 2017, van <http://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Blogs/2017/9/After-summer-topic-fosfaat-179585E/>.

Bijlage A: Interview opzet financieel adviseur

Bij het begin van het gesprek wordt er uitgelegd wat het onderzoek precies inhoudt. Het is de bedoeling dat de adviseurs mee gaan denken om verschillende vormen van vermogensverdeling te bedenken. Zij hebben op het eerste moment altijd hun huidige favorieten die zij vaak gebruiken. Door het doorvragen bij de opties, is het misschien mogelijk om de adviseur out of the box te laten denken.

Een aantal vragen die in ieder geval behandeld zullen worden:

1. Op welke manieren is het mogelijk om de rest van de familie mee te laten dingen in de schenking bij een bedrijfsovername? En wat zijn de voor- en nadelen van deze mogelijkheden?
2. Zijn er met deze eerdergenoemde manieren risico's voor in de toekomst? Zo ja, welke?
3. Worden familieleden fiscaal benadeeld als ze meedingen in de vermogensschenking? Zo ja, hoe? En is dit niet te omzeilen?
4. Is de grootte van het bedrijf een probleem bij het verdelen van het vermogen? Zo ja, welke?
5. Wat zijn de grootste knelpunten voor het verdelen van het vermogen? Denk aan regelgeving, banken, etc.
6. Is het verdelen van het vermogen tussen binnen de familie bij een bedrijfsovername in de melkveehouderij ook daadwerkelijk haalbaar in de toekomst? En waarom?

Bijlage B: Samenvatting interview Alfa Accountants

Datum:	8 mei 2018	
Bedrijf:	Alfa Accountants	
Interviewer:	Tim Vernooij	
Geïnterviewde:	Teun van Mourik	Belastingadviseur
	Albert-Jan Westening	Senior fiscaal adviseur
	Roy van Dijk	Fiscaal adviseur

Op 8 mei 2018 heb ik een gesprek gehad met 3 adviseurs van Alfa accountants en adviseurs. Dit waren Teun van Maurik (belastingadviseur), Roy van Dijk (fiscaal adviseur) en Albert-Jan Westening (senior fiscaal adviseur). Zij hebben allemaal te maken met bedrijfsovernames in de agrarische sector en in de MKB-sector. Het gesprek was bedoeld om de manieren in beeld te krijgen om het vermogen te verdelen. Hieronder is het gesprek samengevat opgeschreven. Het gesprek was een discussie over de manieren van het verdelen van het vermogen. Hierbij is het samengevat opgeschreven over wat de conclusie was over het onderwerp.

Bedrijfsoverdracht

Allereerst moet er gekeken worden bij een bedrijfsovername naar welk vermogen je gaat kijken. Een bedrijf heeft eigenlijk 3 waardes. De vrije verkoopwaarde, verpachte waarde en de waarde waar het normaal gesproken voor overgenomen wordt. Een voorbeeld is:

De vrije verkoopwaarde: 2.100.000

De verpachte waarde: 800.000

De gebruikelijke overnamewaarde: 500.000

Hierbij zegt de rechter dat het verschil tussen de vrije verkoopwaarde en de verpachte waarde juridisch geen schenking is. Maar voor dit onderzoek is het de bedoeling dat dit verschil in sommige gevallen wel wordt gezien als schenking.

Wanneer het bedrijf voor ieder kind gelijk wordt opgedeeld heeft maar 1 iemand er nadeel bij ten opzichte van hoe het nu gaat. Bijvoorbeeld: wanneer het bedrijf een waarde heeft van 2.1 miljoen. Moet het uiteindelijk opgedeeld worden in 3 stukken van 7 ton. Dit heeft bij de overname een groot nadeel voor overnemer. Hij levert ten opzichte van de normale gang van zaken direct al 1.4 miljoen in. Wat voor de overnemer ook betekend dat de bank het niet leuk zal vinden wanneer er geïnvesteerd moet worden.

Het is dus ook te regelen door een overnamesom van 1.4 miljoen te gebruiken. Vervolgens wordt er in het testament gezet dat de overnemer pas weer mee kan delen wanneer het erfdeel groter is dan 7 ton. Maar bedrijfseconomisch gaat het dan niet rondkomen.

Het verschil tussen de verpachte waarde en de gebruikelijke overnamewaarde wordt wel al vaker in het testament opgenomen. Hierbij wordt in het testament dus opgenomen dat de overige kinderen eerst het gedeelte krijgen wat er "geschonken" is. Wanneer er meer geld over is bij de erfenis kan de opvolger daar dan ook in meedelen. Het voordeel van schenken bij de bedrijfsovername is dat er bij de schenking van bedrijfsovername een vrijstelling is voor de belastingdienst. Dit heeft te maken met de BOR (bedrijfsopvolgersregeling). Hierdoor hoeft er dus ook minder gefinancierd te worden.

Uiteindelijk hangt het bij bedrijfsovername heel erg hoe de positie is van de ouders. Zo is het bij de bedrijfsoverdracht belangrijk wat de belangen van iedereen zijn. En daarbij kijk je eerst naar de belangen van de overnemer. Daarna naar het belang van de ouders en als laatste de andere kinderen.

Manieren om het bedrijf over te laten nemen en de overige familie mee te laten dingen in het vermogen zijn altijd de meer complexe vormen.

Besloten vennootschap en STAK

Zo kan het bedrijf overgaan in een BV. Hier zijn dan de ouders en de overige kinderen de aandeelhouders. Om in aanmerking te komen voor de BOR hoeven de kinderen niet mee te werken in het bedrijf. Dit is omdat het bedrijf een materiele onderneming is en voor de BOR is dat voldoende. Het bezitstermijn van de ouders moet voor het schenken van de aandelen 5 jaar zijn. En wanneer de aandelen dan geschonken zijn moeten de begiftigde de aandelen 5 jaar behouden. Zonder dat de onderneming drastisch van aard veranderd. Hierbij gaan de ouders geruisloos de BV in. En 5 jaar later gaan de aandelen naar de kinderen. Hierbij loop je wel tegen een aantal problemen aan. Zo heb je het probleem met de zeggenschap. De overige kinderen hebben samen het overhand van de aandelen. Wat wel kan is dat de ouders in de BV blijven. En wanneer ouders overlijden dat het dan geërfd wordt bij overlijden. Hierbij is de zeggenschap een belangrijk iets.

Daarom is een verzie van een STAK een aardig voorbeeld. Hier is een 3^e partij de hoofd van het bedrijf. Hier moet je er dus voor zorgen dat de mensen die aan het hoofd van de stak staan niet de broers/zussen zijn van de opvolger. Hierdoor komt het zeggenschap probleem dan weer om de hoek kijken.

Overeengekomen: Bij de constructie van een BV heb je snel een probleem met de zeggenschap van de overige familieleden. Wat de toekomst van het bedrijf dus in gevaar kan brengen.

Verkoop en legitieme portie

Tevens een optie is om het bedrijf te verkopen. Dit zorgt er dus voor dat het bedrijf niet voortgezet kan worden. En dit bedrag dan te delen door de 3 kinderen. Hierbij is er dan dus wel erfbelasting schuldig. Hiervoor is de BOR dus niet van toepassing en moet er dus veel belasting betaald worden bij de uiteindelijke erfenis.

De overige kinderen kunnen ook hun legitieme portie al gaan opeisen. Dit is de helft van de waarde die je normaal gesproken kan krijgen bij de erfenis. En het gaat dan om de waarde van het bedrijf dat in de boeken staat. Dit is dus de verpachte waarde. Dit leid er toe dat het bedrag wat er dan verkregen wordt altijd veel lager is dan wat ze normaal gesproken verwachten.

Verpachten grond

Verpachten van de grond door de grond af te zonderen voor de andere kinderen en dan de grond verpachten doormiddel van reguliere pacht. Kan alleen wanneer de grond al wordt verkocht voordat de overdracht wordt gedaan. Anders heb je geen vrijstelling van de overdrachtsbelasting. Wanneer ouders de grond eerder overdoen aan de andere kinderen zorgt dit ervoor dat er geen probleem is met de vrijstelling. Dit zorgt ervoor dat het buiten de agrarische bestemming komt. En dat er schenkbelasting betaald dient te worden.

Commanditaire vennootschap

Wanneer de grond ingebracht wordt doormiddel van een C.V. Dan hebben de overige kinderen de grond, en stellen ze de grond als stille vennoten ter beschikking in de C.V. Het is bij een C.V. wel belangrijk dat je weer naar de rechten gaat kijken. Er zijn een aantal voorbeelden dat de stille

vennoten meegetrokken moeten worden in de investeringen. En wanneer zij dan niet tekenden werd investeren onmogelijk gemaakt. Waardoor het bedrijf heel veel problemen heeft.

Erfpacht constructie

Verder een constructie is nog via een erfpacht constructie. Waar een 3^e partij de grond overneemt. En dat dit wordt gepacht van deze partij. Waardoor de grond dat verkocht wordt aan een investeringsmaatschappij om de grond liquide te maken. Via deze manier kan er dus voor gezorgd worden dat ouders betaald kunnen worden en dus indirect ook de overige kinderen. Doordat het dan later in de schenking terug komt. Dit moet met de bedrijfsoverdracht gebeuren omdat wanneer het ervoor gebeurd het geld dan nog steeds bij de ouders terecht komt en er alsnog een schuld overblijft.

Verlengde meerwaardeclausule/vervreemdingsbeding

Ander constructie is nog om het vervreemdingsbeding langer te laten duren. Dit zorgt er voor dat degene die het bedrijf voortzet het niet kan verkopen om er zelf beter van te worden. Wat op dat moment voorop staat is dat het bedrijf het belangrijkste blijft. Wanneer het bedrijf op een of andere manier moet staken. Is bij de staking altijd de rest van de familie betrokken. En kunnen ze dan alsnog gebruik maken van hun eigen vooraf afgesproken deel. Om er voor te zorgen dat hier niet mee gesjoemeld wordt kan je er ook nog een tijdsbepaling aan vast zetten. Dat het voor de volgende generatie pas overgenomen kan worden na 20 jaar na de bedrijfsovername. Dit kan dan eigenlijk gezien worden als een financiering van het bedrijf. Doordat ze het bedrijf voor een lager bedrag over kunnen laten nemen. De waarde die er op dat moment was wordt bij de verkoop dan onderverdeeld. En de waardevermeerdering is dan van de ondernemer zelf.

Het advies voor het onderzoek is het wel belangrijk dat er wordt gekeken naar niet alleen de overname mogelijkheden. Maar moet er ook gekeken worden naar de financiële haalbaarheid, bedrijfskunde, juridische kanten, gevolgen inzake belasting, fosfaatrechten en aanmerkelijk belang.

Bijlage C: Samenvatting interview Ruud Monteny (ABN Amro Bank)

Datum: 28 juni 2018
Bedrijf: ABN Amro
Interviewer: Tim Vernooij
Geïnterviewde: Ruud Monteny Klantbeheerder

Op 28 juni 2018 heb ik telefonisch contact gehad met Ruud Monteny. Ruud is een klantbeheerder voor de ABN Amro bank en heeft in zijn pakket voornamelijk agrarische bedrijven. Hij heeft vooral te maken met financieringen voor het onroerend goed.

Voor het gesprek is er een mailtje verstuurd waarin de mogelijkheden die op dat moment al waren uitgewerkt werden uitgelegd. Hierdoor was meneer Monteny al ingelicht in hoever ik in het onderzoek was.

Op welke manieren is het mogelijk om de rest van de familie mee te laten dingen in de schenking bij een bedrijfsovername? En wat zijn de voor- en nadelen van deze mogelijkheden?

De manieren die in de mail zijn beschreven zijn ook de manieren waar meneer Monteny aan dacht. En van elke methode is er wat anders over te zeggen. Vanuit de kant van de bank zien we natuurlijk liever helemaal niet zo'n constructie. Het geeft bij voorbaat al problemen in de toekomst. De opvolger krijgt niet al het vermogen van het bedrijf. Dit betekent dus dat de bank met meerdere kampen te maken heeft. Het vermogen wordt niet gedragen door 1 of 2 vennoten maar door een hele familie die allemaal eigen belangen hebben.

Is de grootte van het bedrijf een probleem bij het verdelen van het vermogen? Zo ja, welke?

De grootte van het bedrijf op zich is niet het probleem. Bij een groot bedrijf zit vaak ook een hoge financiering. En de vraag is bij een groot bedrijf wie draagt het risico? Wanneer het vermogen onderverdeeld wordt over meerdere mensen betekent dit dat het risico voor ieder persoon anders is. En dat de bank opeens met meerdere mensen te maken heeft.

Wat zijn de grootste knelpunten voor het verdelen van het vermogen?

Het grootste knelpunt voor de bank is dat er minimaal 40% van het vermogen in het bedrijf moet zitten. En deze 40% moet dan wel in het bezit zijn van de persoon die het risico van het bedrijf draagt. Dit is voor een financiering een eis vanuit de bank. Het gebeurt natuurlijk bij een overname wel eens dat dit lager is maar dan heeft het te maken met vertrouwen in het vermogen van de ondernemer en is er in de toekomst een goed vooruitzicht voor de opvolger.

Verder is het belangrijk dat de opvolger die het bedrijf voortzet geen last heeft van andere weerstanden. En dus alle zeggenschap heeft op het bedrijf. Dit betekent dus dat de overige familieleden niet mogen bepalen welke kant het bedrijf op gaat.

Is het verdelen van het vermogen tussen binnen de familie bij een bedrijfsovername in de melkveehouderij ook daadwerkelijk haalbaar in de toekomst? En waarom?

Zelf zie ik geen problemen in het verdelen van het vermogen bij de overname. Voor de bank is het wel belangrijk dat degene die het risico draagt ook het vermogen bezit. En daarvoor ook een redelijke vergoeding krijgt. Risico is in de agrarische sector een belangrijk iets. Een melkveehouder moet kunnen omgaan met de fluctuatie in de melkprijs, de stijging/daling van de grond en daarbij moet ook nog een vermogen worden opgebouwd voor in de toekomst.

Bijlage D: Samenvatting interview Erik Veldhuizen (Windesheim)

Datum: 29 juni 2018
Bedrijf: Windesheim hogeschool Zwolle
Interviewer: Tim Vernooij
Geïnterviewde: Erik Veldhuizen

Op 29 juni 2018 heb ik contact gehad met Erik Veldhuizen van de hogeschool Windesheim in Zwolle. Meneer Veldhuizen zit bij het landelijk expertise centrum(LEF). Dit expertisecentrum is gespecialiseerd in bedrijfsovername. En meneer Veldhuizen heeft te maken met de agrarische sector en de daarbij behorende overname, hierbij moet je denken aan de expertise in de financiering en heeft meneer Veldhuizen veel te maken met het onderzoek naar de sociale betrokkenheid bij een overname.

Meneer Veldhuizen vindt de onderzoeksvraag uiterst interessant. Aangezien hij zelf ook veel in aanraking komt met boeren die het bedrijf over laten nemen en snapt wat het probleem is. Op dit moment is voor veel overnames het rendement te laag om het bedrijf voor de werkelijke waarde over te laten nemen. In theorie is dus ook de uitkomst dat het niet eerlijk is voor de overige kinderen. En speelt er ook de nodige rechtvaardigheid een rol. Vaak is het de vraag of de overige kinderen het de opvolger wel gunnen om een miljoenenbedrijf over te nemen. Meestal hebben ze allemaal in het bedrijf gewerkt en hebben ze allemaal wel iets in het bedrijf gedaan. Ook is het vaak de vraag waarom familieleden het oneerlijk vinden. Het gaat voor de familieleden vaker om het proces dan om het geld.

Bespreking manieren

De Besloten vennootschap:

De besloten vennootschap is niet haalbaar om het als middel te kiezen voor de bedrijfsovername van meerdere familie leden. Dit komt omdat er een te hoge winst gehaald moet worden om niet 'achteruit te boeren'. Dat is het gevaar wanneer er een bedrijf is waar al een vast salaris van de opvolger zit en waarbij er ook nog een buffer opgebouwd moet worden. Hierdoor moet de winst gewoonweg standaard veel hoger zijn dan wat op een normaal melkveehouderijbedrijf gehaald wordt. Verder is de BV als los middel een te gewaagd middel. Dit komt omdat de overige familieleden net zoveel zeggenschap krijgen dan de opvolger, wat problemen in de toekomst kan veroorzaken.

Stichting administratie kantoor:

Deze manier is al beter opgebouwd omdat de ondernemer iets op kan bouwen. En wanneer de juiste afspraken gemaakt zijn kan dit voor de opvolger een goede manier zijn om wel winst te behalen en om de zeggenschap in eigen hand te houden. Nadeel aan het de stichting is dat het alsnog een BV is. Dit betekend dus dat de opvolger alsnog salaris moet ontvangen en dat het belastingtechnisch niet haalbaar blijft voor een normaal agrarisch bedrijf. Maar het eerlijkeheidsgevoel is op deze manier wel goed verdeeld. Deze methode wordt vaak in de MKB gebruikt. Niet helemaal toepasbaar in de agrarische sector. Of het moet gecombineerd worden met een andere inkomstenbron.

Commanditaire vennootschap:

De CV kan lukken alleen krijg je dan het probleem dat het heel lang door kan blijven gaan. Dit betekend dat het verdelen van het vermogen in de toekomst voor problemen kan zorgen. Wanneer het in de huidige generatie verkocht gaat worden is het geen probleem. Maar wanneer het bedrijf drie keer overgenomen wordt betekend dit dat er heel veel commanditaire vennoten zullen zijn wat een probleem in de toekomst kan geven.

Verlengde meerwaardeclausule:

Dit is voor mij een van de betere mogelijkheden. Hier komt de eerlijkheid voor beide kanten van de familie het meest tot zijn recht. Hier is natuurlijk de communicatie het eerste middel om deze manier tot een goede oplossing te laten vormen. Het is dus belangrijk dat de overige kinderen direct bij de overname betrokken worden. Omdat de overige kinderen dan een gevoel van acceptatie kunnen gaan voelen. Wat voor een overname binnen de familie een heel belangrijk punt is. De overige kinderen hebben jaren lang op het bedrijf gewoond en hebben toch wel een waarde aan het bedrijf in de familie. Dat ouders het niet meer in het bezit hebben is in dat opzicht niet het probleem maar dat het bestaan van het bedrijf gehandhaafd blijft is belangrijk.

Wat zijn de grootste knelpunten voor het verdelen van het vermogen?

De inkomens van de ondernemer zijn het grootste knelgeval. Omdat het rendement in een agrarisch bedrijf laag is betekend dit dat de ondernemer bij het verdelen van het vermogen een groot gedeelte aan zichzelf moet toekennen. De winst die dan nog overblijft moet eigenlijk in het bedrijf blijven om de slechte tijden op te kunnen vangen. Wanneer het naar de aandeelhouders moet betekend dit dat er geen buffer opgebouwd.

Op het Windesheim was er in het project in een loonwerkbedrijf met ongeveer 50 medewerkers. Deze werd overgenomen zonder dat de bank erbij kwam. Het hele bedrijf werd overgedaan door de ouders doormiddel van een familielening. Hierdoor blijft de hele familie in het bezit van het bedrijf. Wanneer het bedrijf verkocht wordt moeten de ouders eerst uitgekocht worden. Wat hieraan een voordeel was is dat er voor de bank niks geen lening te zien is. Wanneer er een onderhandse lening is wil de bank graag meewerken met een nieuwe lening. Omdat ouders later aan het geld komen bij een eventueel faillissement.

Bij een familieovername gaat het bij de overige familie niet over het geld. Het gaat vaak over het gevoel wat de familieleden hebben bij het bedrijf. Het bedrijf is lang in de familie geweest. Familieleden vinden het vaak het gevoel bij het bedrijf belangrijker dan het geld wat er uiteindelijk voor betaald wordt. Wat uit het onderzoek kwam is wel dat de familieleden wel graag vroeg bij de overname betrokken willen worden. Voordat de gesprekken gestart worden kunnen al afspraken gemaakt worden om over de conflicten te spreken. En hoe gaan we daar mee om in de bedrijfsovername.

Is de grootte van het bedrijf een probleem bij het verdelen van het vermogen? Zo ja, welke?

De grootte van het bedrijf is absoluut een belangrijk punt om het vermogen te verdelen. Wanneer een groter bedrijf overgenomen moet worden ligt het natuurlijk aan de winst van het bedrijf. Maar wanneer er jaar in jaar uit een grote winst wordt behaald betekend dit dat er meer betaald kan worden voor de overname. Op deze manier is er dan ook waarschijnlijk geen vervreemdingsbeding nodig.